

ULUSLARARASI MEDENİ VE SİYASİ HAKLAR SÖZLEŞMESİ

(BM Genel Kurulunun 16/12/1966 tarih ve 2200 A (XXI) sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 23/03/1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir)¹

¹ “**Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi**” (“MSHS”) (“*International Covenant on Civil and Political Rights*”), Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 16/12/1966 tarih ve 2200 A (XXI) sayılı kararıyla kabul edilmiş, 19/12/1966 tarihinde imzaya açılmış ve 23/03/1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

BM Genel Kurulunun MSHS’ni kabul ettiği 16/12/1966 tarih ve 2200 A (XXI) sayılı karar, hiç aleyhte oy çıkmaksızın 106 lehte oyla benimsenmiştir. 10/12/1948 tarihli EİHB’nin kabul oylamasında çekimser kalan 8 Devletten 7’si (Belarus, Çekoslovakya, Polonya, Suudi Arabistan, Ukrayna, SSCB ve Yugoslavya) MSHS için olumlu oy kullanmıştır. 1948 tarihli EİHB oylamasında çekimser kalan Güney Afrika ise, MSHS oylamasına katılmamıştır. Öte yanda, 1948 tarihli EİHB’nin oylamasına katılmayan Honduras ve Yemen de, MSHS için olumlu oy kullanmıştır.

Türkiye bu Sözleşmeyi, imzaya açıldığı 19/12/1966’dan yaklaşık 34 yıl ve yürürlüğe girdiği 03/01/1976’dan yaklaşık 24 yıl sonra 15/08/2000 tarihinde imzalamıştır. Türkiye, bu Sözleşmeyi onaylamak üzere 04/06/2003 tarih ve 4868 sayılı “*Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun*”u çıkartmıştır, (RG, 18/06/2003, s.25142). Sözleşmenin orijinal metni ve Türkçe resmi çevirisi, Bakanlar Kurulunun 07/07/2003 tarih ve 2003/5851 sayılı Kararına ekli olarak yayımlanmıştır, (RG, 21/07/2003, s.25175). Ayrıca, Bakanlar Kurulunun anılan Kararına ekli olarak, Türkiye’nin onaylama işlemine eklediği toplam üç adet “beyan” ile bir adet “çekince” metinleri de aynı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Türkiye, MSHS’nin onay belgesini 15/09/2003 tarihinde depo etmiştir. MSHS (md.49/2) uyarınca bu Sözleşme Türkiye bakımından 15/12/2003 tarihinden itibaren hüküm doğurmaya başlamıştır. Yukarıdaki verilere göre, Türkiye, MSHS ile bağlanma işlemi belgenin imzaya açıldığı 19/12/1966’dan 37 yıl ve yürürlüğe girdiği 1976’dan ise yaklaşık 28 yıl sonra ancak gerçekleştirmiş olmaktadır.

MSHS’nin tarafımızdan yapılmış Türkçe çevirisi daha önceki çeşitli derlemelerimizde yayımlanmıştır. Bunların kronolojik olarak en yakın tarihli

Bu Sözleşmenin Taraflı Devletler,

Birleşmiş Milletler Şartı'nda ilan edilen ilkelere uygun olarak, insanlık ailesinin tüm üyelerinin doğuştan sahip bulunduğu/(insan olmak sıfatına yerleşik) onurun ve eşit ve devredilmez haklarının tanınmasının, dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğu değerlendirilmesini yaparak,

Bu hakların, her insanın doğuştan sahip bulunduğu/(insan olmak sıfatına yerleşik) onurundan kaynaklandığını tanıyarak,

Evrensel İnsan Hakları Bildirisine² göre, medeni ve siyasi özgürlükleri ve korku ve yoksulluktan kurtulma özgürlüğünü kullanan özgür insan idealinin, ancak, her kişinin medeni ve siyasi haklarının yanı sıra

ikisine işaret ediyoruz. Gözden geçirilmiş, dipnotları ve açıklamalar eklenmiş Türkçe çevirisi ve ayrıca İngilizce orijinal metni için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, **İnsan Hakları Belgeleri/Human Rights Instruments/Cilt IV/Birleşmiş Milletler-Birinci Bölüm**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, sf.57-114 (Türkçe) ve sf.381-410 (İngilizce). (Bu derleme bundan böyle, "**İnsan Hakları Belgeleri/Human Rights Instruments/Cilt IV/2004**" olarak anılacaktır). Daha yakın tarihli olarak bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Usul Hukuku Mevzuatı: 1. Kitap (Açıklamalı – Karşılaştırmalı) Birleşmiş Milletler Belgeleri**, Legal Yayıncılık, İstanbul, Mart 2006, sf.187-209. (Bu derleme bundan böyle, "**Usul Hukuku Mevzuatı/1. Kitap/2006**" olarak anılacaktır).

MSHS hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, Legal Yayıncılık, İstanbul, Ekim 2007, (Genişletilmiş 6. Baskı), sf.419-452. (Bu kitap bundan böyle "**İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisi/2007**" olarak anılacaktır). Ayrıca bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, **Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi - İnsan Hakları Komitesi Kararlarında Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı**, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, Ağustos 2002, tüm kitap.

² "**MSHS**"nin Başlangıç bölümünün üçüncü paragrafında göndermesi yapılan "**Evrensel İnsan Hakları Bildirisi**" ("**EİHB**") ("**Universal Declaration of Human Rights**"), BM Genel Kurulunun 10/12/1948 tarih ve 217 A (III) sayılı kararıyla kabul ve ilan edilmiştir "**EİHB**"nin tarafımızdan yapılan Türkçe çevirisine bu derlemede yer verilmiştir.

ekonomik, sosyal ve kültürel haklarından da yararlanacağı koşulların yaratılması halinde gerçekleştirilebileceğini kabul ederek,

Birleşmiş Milletler Şartı çerçevesinde Devletlerin, insan haklarına ve özgürlüklerine evrensel ölçekte saygı gösterilmesini ve riayet edilmesini geliştirmekle/(teşvikle) yükümlü olduğunu dikkate alarak,

Diğer kişilere ve içinde yer aldığı topluma karşı ödevleri bulunan bireyin, bu Sözleşmede tanınan hakların geliştirilmesi ve bunlara riayet edilmesi için çaba göstermek sorumluluğu altında olmasını sağlayarak,³

Aşağıdaki hükümler üzerinde anlaşmışlardır:

BÖLÜM I

Madde 1

1. Bütün halklar kendi kaderini tayin etme hakkına sahiptir. Bu hak uyarınca bütün halklar, kendi siyasal statülerini özgürce belirlerler ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini özgürce gerçekleştirirler.

2. Bütün halklar, kendi amaçları doğrultusunda, karşılıklı yarar ilkesine dayanan uluslararası ekonomik işbirliğinden ve uluslararası hukuktan doğan herhangi bir yükümlülüğe halel gelmeksizin, kendi doğal

³ “MSHS”nin Başlangıç bölümünün beşinci paragrafında geçen “Diğer kişilere ve içinde yer aldığı topluma karşı ödevleri bulunan bireyin, bu Sözleşmede tanınan hakların geliştirilmesi ve bunlara riayet edilmesi için çaba göstermek sorumluluğu altında olmasını sağlayarak” (“*Realizing that the individual, having duties to other individuals and to the community to which he belongs, is under a responsibility to strive for the promotion and observance of the rights recognized in the present Covenant*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride, “Diğer bireylere ve bağlı olduğu topluluğa karşı görevleri olan bireyin, bu Sözleşmede tanınan haklara saygı gösterilmesi ve bunların geliştirilmesi için çaba gösterme sorumluluğu altında bulunduğunu dikkate alarak” şeklinde çevrilmiştir. Fark edileceği üzere, orijinal metne uygun çeviri haklara “riayet edilmesi” olmak gerekirken, resmi çeviride “saygı gösterilmesi” olarak ifade edilmiştir. Halbuki, “saygı gösterme” (“*respect for*”) sözcükleri gerek Başlangıç bölümünün bir üstteki dördüncü paragrafında, gerekse Sözleşmenin çeşitli maddelerinde zaten özel olarak ifade edilmiş bulunmaktadır.

zenginlik ve kaynaklarından özgürce yararlanabilirler. Bir halk hiçbir durumda kendi varlığını sürdürmesi için gerekli kaynaklarından yoksun bırakılamaz.

3. Kendini Yönetemeyen/(Özerk olmayan) ve Vesayet Altında bulunan ülkeleri yönetmek sorumluluğunu taşıyan Devletler de dahil olmak üzere, bu Sözleşmeye Taraf Devletler, Birleşmiş Milletler Şartı hükümlerine uygun olarak, kendi kaderini tayin hakkının gerçekleştirilmesini kolaylaştıracaklar ve bu hakka saygı göstereceklerdir.⁴

BÖLÜM II

Madde 2

1. Bu Sözleşmenin Tarafı her Devlet, kendi ülkesinde bulunan ve yargı yetkisine tabi olan⁵ bütün bireyler bakımından, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da diğer görüş, ulusal ya da sosyal köken, mülkiyet, doğum yahut başka statüler gibi herhangi bir türde farklılık gözetmeksizin⁶, bu Sözleşmede tanınan haklara saygı göstermeyi ve bunları temin etmeyi/(güvence altına almayı) taahhüt eder.⁷

⁴ “MSHS” (md.1/1-3) hükümleri, BM Genel Kurulunun 16/12/1966 tarih ve 2200 A (XXI) sayılı kararıyla kabul edilip 19/12/1966 tarihinde imzaya açılan ve 03/01/1976 tarihinde yürürlüğe giren “**Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi**” (“ESKHS”) (“*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*”) (md.1/1-3) hükümleriyle aynıdır. “ESKHS”nin tarafımızdan yapılan Türkçe çevirisine bu derlemede yer verilmiştir.

⁵ “MSHS” (md.2/1)’de geçen “yargı yetkisine tabi olan” (“*subject to its jurisdiction*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “yetkisi altında bulunan” şeklinde çevrilmiştir. Hem “tabi bulunma” unsuru atlanmıştır, hem de burada yalın olarak “yetki”den ziyade “yargı yetkisi” söz konusudur.

⁶ “MSHS” (md.2/1)’de geçen “yahut başka statüler gibi herhangi bir türde farklılık gözetmeksizin” (“*without distinction of any kind, such as*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “ya da başka statü bakımından hiçbir ayırım gözetmeksizin” şeklinde ifade edilmiştir. Fark edileceği üzere, bizim çevirimizde yer alan “gibi herhangi bir türde” sözcükleri, resmi çeviride bulunmamaktadır. Bu yönüyle resmi çevirinin sorunlu olduğu söylenebilir. Çünkü, gerek “MSHS” (md.2/1)’de, gerekse aynı konuyu düzenleyen diğer

2. Mevcut yasal düzenlemeler/(mevzuat) ya da diğer önlemler ile henüz öngörülmemiş olması halinde, bu Sözleşmenin Tarafı her Devlet, kendi anayasal usullerine ve bu Sözleşmenin hükümlerine uygun olarak, bu Sözleşmede tanınan haklara işlerlik kazandırmak için gerekebilecek türde yasal düzenlemeleri çıkarmak ya da diğer önlemleri almak üzere gerekli adımları atmayı taahhüt eder.⁸

3. Bu Sözleşmenin Tarafı her Devlet:

(a) Bu Sözleşmede tanınmış olan hakları ya da özgürlükleri ihlal edilen herhangi bir kişinin, bu ihlal resmi sıfatla tasarrufta

insan hakları sözleşmelerinde burada işaret ettiğimiz “gibi herhangi bir türde” (“any kind, such as”) sözcüklerine özellikle yer verilmiştir. Bunlar, ayrımcılık yasağı normunun önemli bir unsurunu teşkil etmektedir. Şu nedenle: Maddede “ırk, renk, ...” şeklinde sayılan ve ayrımcılığın hangi temellere dayanabileceğini gösteren kavramların, maddede belirtilenlerden ibaret olmadığı ve fakat bunların sadece örnek alanlar olarak belirtildiği, “gibi herhangi bir türde” sözcüklerinden çıkartılmaktadır. Bu husus, ilgili sözleşmelerin bu kuralı düzenleyen maddelerinin hem “Hazırlık Çalışmaları”nı içeren belgelerle, hem de sözleşme organlarının kararlar pratiği ile teyit edilmektedir. O halde, belirtilen sözcüklerin resmi Türkçe çeviride atlanması oldukça önemli bir eksikliktir.

⁷ “MSHS” (md.2/1)’de geçen “bu Sözleşmede tanınan haklara saygı göstermeyi ve bunları temin etmeyi/(güvence altına almayı) taahhüt eder” (“undertakes to respect and to ensure”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “bu Sözleşmede tanınan hakları sağlamak ve bu haklara saygı göstermekle yükümlüdür” şeklinde ifade edilmiştir.

⁸ “MSHS” (md.2/2)’de geçen “bu Sözleşmede tanınan haklara işlerlik kazandırmak için gerekebilecek türdeki yasal düzenlemeleri çıkarmak ya da diğer önlemleri almak üzere gerekli adımları atmayı taahhüt eder” (“... each State Party to the present Covenant undertakes to take the necessary steps... to adopt such legislative or other measures as may be necessary to give effect to the rights recognized in the present Covenant”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “bu Sözleşmede tanınan hakların uygulanmasını sağlamak bakımından gerekli olan yasama ve diğer tedbirleri almakla yükümlüdür” şeklinde çevrilmiştir. İki sorun gözüktüyor. Birincisi; “yasama ve diğer tedbirleri” ibaresindeki “yasama” sözcüğü ister bir başına ele alınsın, isterse de “yasama tedbirleri” şeklinde okunsun isabetli değildir. İkincisi; orijinal metinde geçen “gerekli adımları atmayı taahhüt eder” (“undertakes to take the necessary steps”) ibaresi ise, resmi çeviride tamamen atlanmıştır. Böyle olunca da, cümlemin kurgusu değişmektedir.

bulunan kimselerce gerçekleştirilmiş olduğunda da, etkili bir hukuk yoluna sahip olmasını⁹ temin etmeyi/(güvence altına almayı);

(b) Bu tür bir hukuk yolunu işletme/(giderim) talebinde bulunan¹⁰ herhangi bir kişinin hakkının, yetkili yargı, idare yahut yasama makamlarınca, ya da Devletin hukuk sisteminin öngördüğü herhangi bir başka yetkili makam tarafından karara bağlanmasını temin etmeyi/(güvence altına almayı), ve yargısal yollara başvurma olanaklarını geliştirmeyi;¹¹

(c) Bu tür hukuk yollarının işletilmesi sonucu verilen kararların yetkili makamlarca yerine getirilmesini temin etmeyi/(güvence altına almayı), taahhüt eder.

Madde 3

Bu Sözleşmenin Tarafı Devletler, Sözleşmede düzenlenen bütün medeni ve siyasi haklardan yararlanmada/(hakları kullanmada) erkeklere ve kadınlara eşit hak temin etmeyi taahhüt ederler.

Madde 4

1. Bu Sözleşmenin Tarafı Devletler, ulusun yaşamını tehdit eden ve varlığı resmen ilan edilmiş olan kamusal tehlike durumu ortaya çıktığı

⁹ “MSHS” (md.2/3,a)’da geçen “etkili bir hukuk yoluna sahip olmasını” (“*shall have an effective remedy*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “etkin şekilde telafi edilmesini” şeklinde çevrilmiştir. Anılan ibare içindeki “hukuk yolu” (“*remedy*”) sözcüğünün “telafi etme” şeklinde çevrilmesi, Türkçe’de artık yerleşik kullanım kazanan “hukuk yolu” ifadesini yansıtmamaktadır.

¹⁰ “MSHS” (md.2/3,b)’de geçen “Bu tür bir hukuk yolunu işletme talebinde bulunan” (“*any person claiming such a remedy*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “Böyle bir telafi talebinde bulunan” şeklinde çevrilmiştir.

¹¹ “MSHS” (md.2/3,b)’de geçen “ve yargısal yollara başvurma olanaklarını geliştirme;” (“*and to develop the possibilities of judicial remedy*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “yargısal telafi olanaklarının sağlanmasını” şeklinde çevrilmiştir.

zaman, kesin biçimde durumun gerektirdiği ölçüde olarak¹², ve bu tür önlemlerin uluslararası hukuk çerçevesindeki diğer yükümlülüklerine aykırı/(bağdaşmaz) nitelikte olmaması ve bilhassa ırk, renk, cinsiyet, dil, din ya da sosyal köken temelinde ayrımcılık yapmaması kaydıyla, Sözleşme çerçevesindeki yükümlülüklerinden sapma teşkil eden önlemleri alabilirler.

2. Bu hükme dayanılarak/(hüküm çerçevesinde), 6, 7, 8 (paragraf 1 ve 2), 11, 15, 16 ve 18'inci maddelerden sapma teşkil eden hiçbir önlem alınamaz.

3. Sapma (önlemi alma) hakkından yararlanmak isteyen bu Sözleşmenin Tarafı herhangi bir Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aracılığı ile, Sözleşmenin hangi hükümlerine sapma önlemi uyguladığı ve bu uygulamayı gerektiren nedenler hakkında, bu Sözleşmeye Taraf diğer Devletleri derhal bilgilendirecektir. Bu tür bir sapma önlemi uygulamasını sona erdiren tarihte de, aynı kanal kullanılarak, bir başka/(yeni) bildirimde bulunulacaktır.

Madde 5

1. Bu Sözleşmenin hiçbir hükmü, herhangi bir Devlete, gruba yahut kişiye, bu Sözleşmede tanınan hakların ve özgürlüklerin herhangi birinin tahrip edilmesini yahut bu Sözleşmede öngörülmüş olandan daha geniş ölçüde sınırlandırmasını amaçlayan herhangi bir faaliyete girişme ya da harekette/(tasarrufta) bulunma hakkını verdiği şeklinde yorumlanamaz.

2. Bu Sözleşmeye Taraf herhangi bir Devlette mevzuat/(yasalar), sözleşmeler, alt düzenlemeler ("*regulations*") yahut teamüller uyarınca tanınmış yahut varolan temel insan haklarından herhangi birine, bu Sözleşmenin bu tür hakları tanımadığı yahut daha sınırlı ölçüde tanıdığı gerekçesi ileri sürülerek hiçbir kayıtlama getirilemez ya da bu haklardan sapılamaz/(sapma teşkil eden önlemler alınamaz).

¹² "MSHS" (md.4/1)'de geçen "kesin biçimde durumun gerektirdiği ölçüde olarak" ("*to the extent strictly required by the exigencies of the situation*") ibaresi, Türkçe resmi çeviride "durumun gerektirdiği ölçüde olmak üzere" şeklinde çevrilmiştir. Bu ifadedeki sorun, hükümde önem taşıyan "kesin biçimde" vurgusunu atlamış olmasıdır.

BÖLÜM III

Madde 6

1. Her insan, doğumla kazandığı/(varlığına yerleşik) yaşam hakkına sahiptir. Bu hak, yasa ile korunacaktır. Hiç kimse yaşamından keyfi olarak yoksun bırakılmayacaktır.

2. Ölüm cezasının kaldırılmamış bulunduğu ülkelerde ölüm cezası hükmü, ancak, suçun işlendiği tarihte yürürlükte bulunan yasaya uygun olarak ve işbu Sözleşme ile Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesinin¹³ hükümlerine aykırı olmaması koşuluyla, çok ağır/(ciddi) suçlar için verilebilir. Bu ceza ancak yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş kesin bir hüküm üzerine infaz edilebilir.

¹³ “MSHS” (md.6/2)’de göndermesi yapılan “Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi” (“SSÖCS”) (“*Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*”) BM Genel Kurulunun 09/12/1948 tarih ve 260 A (III) sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 12/01/1951 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu Sözleşmeye Taraf olma işlemini “katılma” suretiyle gerçekleştirmiştir ve bu amaçla 23/03/1950 tarih ve 5630 sayılı “Milli, ırki, dini kitleleri kısmen veya tamamen imha suçunun “Genocide” önlenmesi ve cezalandırılması hakkındaki Sözleşmeye Türkiye Cumhuriyeti’nin de katılmasının onanmasına dair Kanun”u çıkartmıştır, (RG, 29/03/1950, s.7469). “SSÖCS” Türkiye bakımından 31/07/1951 tarihinde yürürlük kazanmıştır. Bu Sözleşme, anılan 5630 sayılı Kanun uyarınca yayımlanan Türkçe resmi çevirisindeki başlığı uyarınca “Jenosit’in Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkındaki Sözleşme” olarak ulusal mevzuatta geçmektedir. Biz buradaki çeviride, anılan Sözleşmenin resmi çevirisindeki yabancı sözcük yerine, anlaşılmasını kolaylaştırmak üzere, bunun Türkçe karşılığı olan “Soykırım” sözcüğüne yer verdik. Hatırlatalım ki, MSHS (md.6/2)’nin Türkçe resmi çevirisinde de, bizim çevirimizde olduğu gibi, göndermesi yapılan sözleşme “Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi” şeklinde geçmektedir. Ancak resmi çeviri açısından düşünüldüğünde, göndermesi yapılan Sözleşme ulusal mevzuatımızda belli bir başlıkla (“Jenosit Sözleşmesi” olarak) yer aldığına göre, buradaki MSHS çevirisinde de aynı terimlerle anılmasının daha isabetli olacağı düşünülebilir. BM’in 09/12/1948 tarihli “SSÖCS” hakkında değerlendirme için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, **İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisi/2007**, sf.728-754. “SSÖCS”nin tarafımızdan yapılan Türkçe çevirisine bu derlemeye yer verilmiştir.

3. Yaşamdan yoksun bırakmanın soykırım suçunu oluşturması halinde, bu maddedeki hiçbir hüküm, bu Sözleşmeye Taraf herhangi bir Devlete, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi hükümleri çerçevesinde üstlendiği herhangi bir yükümlülüğünden herhangi bir biçimde sapması/(aykırı tasarrufta bulunması) yetkisini tanıır şeklinde anlaşılamaz.¹⁴

4. Ölüm cezasına mahkum edilen herhangi bir kişi, bu cezasından bağışlanmayı yahut cezasının başka bir cezaya çevrilmesini/(hafifletilmesini) isteme hakkına sahip olacaktır. Ölüm cezası hükmünde (mahkumun) affedilmesi, bağışlanması yahut cezasının başka bir cezaya çevrilmesi/(hafifletilmesi) kararı her durumda verilebilir.

5. On sekiz yaşından küçük kişiler tarafından işlenen suçlar için ölüm cezası verilmeyecektir ve hamile kadınların ölüm cezaları infaz edilmeyecektir.

6. Bu maddedeki hiçbir hüküm, bu Sözleşmeye Taraf herhangi bir Devlet tarafından, ölüm cezasının kaldırılmasını geciktirmek ya da engellemek amacıyla ileri sürülemeyecektir.¹⁵

¹⁴ “MSHS” (md.6/3) hükmünün orijinali şöyledir: “*When deprivation of life constitutes the crime of genocide, it is understood that nothing in this article shall authorize any State Party to the present Covenant to derogate in any way from any obligation assumed under the provisions of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide.*” Bu hükmün Türkçe resmi çevirisi ise şöyledir: “Yaşamdan yoksun bırakma eyleminin soykırım suçunu oluşturması durumunda, bu maddenin hiçbir hükmünün Sözleşmeye Taraf Devletlerden hiçbirine Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi hükümlerinden doğan herhangi bir yükümlülüğüne herhangi bir biçimde aykırılık olanağını vermeyeceği açıktır.” Resmi çeviride cümlelerin özellikle son kısmı sorunlu gözükmektedir. Çünkü, bizim çevirimizde “yetkisini tanıır şeklinde anlaşılamaz” şeklinde ifade ettiğimiz maddenin orijinalindeki (“*it is understood that nothing in this article shall authorize*”) ibaresi, resmi çeviride bütünüyle atlanmış gözükmektedir.

¹⁵ “MSHS” (md.6)’nın 2, 4, 5 ve 6 numaralı paragraflarında geçen ve bizim “ölüm cezası” ya da “ölüm cezasına mahkumiyet” yahut “ölüm cezası hükmü” şeklinde olup tümünde “ölüm cezası” terimlerini kullandığımız sözcükler, orijinal metinde, “*death penalty*”, “*sentence of death*”, “*capital punishment*” gibi farklı ifadeleriyle geçmektedir. Türkçe resmi çeviride ise, aynı bağlamda, “ölüm cezası”, “idam hükmü”, “idam cezası” şeklinde sözcükler kullanılmıştır. Ancak resmi çeviride belirtilen terimler, aynı İngilizce sözcüklerin geçtiği her

Madde 7

Hiç kimse işkenceye ya da zalimane, insanlıkdışı yahut aşağılayıcı muamele ya da cezaya tabi tutulmayacaktır/(maruz bırakılmayacaktır). Özellikle, hiç kimse kendi özgür/(serbest) rızası bulunmaksızın tıbbi ya da bilimsel deneye tabi tutulmayacaktır.

Madde 8

1. Hiç kimse köle olarak/(durumunda) tutulmayacaktır; her biçimiyle kölelik ve köle ticareti yasaklanacaktır.
2. Hiç kimse kul olarak/(durumunda) tutulmayacaktır.
3. (a) Hiç kimseden zorla/(cebri) yahut zorunlu olarak çalışması talep edilmeyecektir;
(b) Paragraf 3'ün (a) bendi hükmü, bir suçun cezası olarak hapisle birlikte ağır işlerde çalışma cezasının verilebildiği ülkelerde, yetkili mahkeme tarafından hükmedilen bu tür bir ceza

yerde hep aynı Türkçe karşılıkların kullanılmasına özen gösterilmesi gibi kendi içinde tutarlı biçimde çevrilmemiştir. Öte yanda, her ne kadar Türkçede “idam cezası” şeklinde yaygın bir kullanım görülmekteyse de, idam, ölüm cezasının infaz yöntemlerinden birisi olduğundan biz “ölüm cezası” terimini yeğlemekteyiz.

“MSHS” (md.6)'nın özellikle “ölüm cezası” ile ilgili hükümleri bağlamında bkz., BM Genel Kurulunun 15/12/1989 tarih ve 44/128 sayılı kararıyla kabul edilen ve 11/07/1991 tarihinde yürürlüğe giren “**Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin, Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan İkinci Seçmeli Protokolü**” (“MSHS/SP-2”) (“*Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, aiming at the abolition of the death penalty*”) (md.1 ve 2) hükümleri. “MSHS/SP-2”nin tarafımızdan yapılan Türkçe çevirisine bu derlemede yer verilmiştir. Ayrıca bkz., BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından 25/05/1984 tarihinde 1984/50 sayılı karar ile onaylanan ve BM Genel Kurulunun 14/12/1984 tarih ve 39/118 sayılı kararıyla oylama yapılmaksızın kabul edilen “**Ölüm Cezasıyla Karşılaşanların Haklarının Korunmasını Garanti Altına Alan Güvenceler**” (“*Safeguards guaranteeing protection of the rights of those facing the death penalty*”) başlıklı belge. “**Ölüm Cezası Durumunda Güvenceler**”in tarafımızdan yapılan Türkçe çevirisine bu derlemede yer verilmiştir.

uyarınca ağır işlerde çalıştırmaya engel teşkil eder sayılmayacaktır;

(c) Bu paragrafta kullanılan anlamıyla “zorla/(cebri) yahut zorunlu çalıştırma” terimine, aşağıdaki hususlar dahil olmayacaktır:

(i) Bir mahkemenin hukuka uygun bir kararının sonucu olarak alıkonulmakta/(tutuklu) olan bir kişiden, yahut bir kimseden böyle bir alıkonulmadan/(mahpusluktan) koşullu salıverilmiş bulunduğu sürede/(sırada)¹⁶ normal olarak talep edilen ve “b” bendinde belirtilmemiş olan herhangi bir iş yahut hizmet;

(ii) Askeri nitelikteki bir hizmet ve, vicdani gerekçelerle askerlik hizmeti yapmayı reddetme hakkının tanınmış bulunduğu ülkelerde, vicdani retçilerden yasa uyarınca yerine getirmeleri talep edilen herhangi bir ulusal/(kamusal) hizmet;

(iii) Toplumun yaşamını ya da esenliğini/(refahını) tehdit eden olağanüstü hallerde ya da afet hallerinde istenen hizmet;

(iv) Olağan yurttaşlık yükümlülüklerinin¹⁷ bir parçasını oluşturan herhangi bir iş ya da hizmet.

¹⁶ “MSHS” (md.8/3) hükmünün (i) bendinde geçen “Bir mahkemenin hukuka uygun bir kararının sonucu olarak alıkonulmakta/(tutuklu) olan bir kişiden, yahut bir kimseden böyle bir alıkonulmadan/(mahpusluktan) koşullu salıverilmiş bulunduğu sürede/(sırada)” (“*of a person who is under detention in consequence of a lawful order of a court, or of a person during conditional release from such detention*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “Bir mahkemenin yasal kararıyla gözetim altına bulunan ya da gözetim altına alınmasının ardından şartla salıverilmiş bir kimseden” şeklinde çevrilmiştir. Bu çevirideki birkaç sorundan en önemlisi, “gözetim altına alınmasının ardından şartla salıverilme” ibaresidir. “Şartla salıverme”, “gözetim altına alınmış kişiler” için uygulanmaz.

¹⁷ “MSHS” (md.8/3/c)’nin (iv) bendinde geçen “Olağan yurttaşlık yükümlülüklerinin” (“*normal civil obligations*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “Olağan kişisel yükümlülüklerin” şeklinde ifade edilmiştir. Sanıyorum “kişisel yükümlülük” sözcükleri, bu normun düzenlendiği hususu Türkçe’de yansıtmak bakımından çok isabetli değildir.

Madde 9

1. Herkes kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahiptir.¹⁸ Hiç kimse keyfi olarak gözaltına alınmaya ya da tutuklanmaya maruz bırakılmayacaktır.¹⁹ Hiç kimse, kanun tarafından belirlenmiş bulunan nedenlere dayalı ve usullere uygun olması hariç, özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır.

2. Gözaltına alınan bir kimse, gözaltına alınmasının nedenleri hakkında gözaltına alındığı zaman, ve kendisine yöneltilen suçlamalar hakkında derhal bilgilendirilecektir.²⁰

¹⁸ “MSHS” (md.9/1)’in birinci cümlesinde geçen “Herkes kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahiptir” (“*Everyone has the right to liberty and security of person*”) hükmü, Türkçe resmi çeviride, “Herkesin kişi özgürlüğü ve güvenlik hakkı vardır” şeklinde ifade edilmiştir. Bu çeviride, ilk sözcüğün “kişi özgürlüğü” ve ikinci sözcüğün ise “ve güvenlik” hakkı şeklinde çevrilmesi, burada iki ayrı hakkın var olduğu izlenimine yol açmaktadır. Halbuki, bizim çevirimizde de görüldüğü üzere, “kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı” (“*right to liberty and security of person*”) ibaresi, hukuk dilinde yerleşik kullanımıyla ve bir kalıp olarak ifade edilen şekliyle, tek “bir hakka” karşılık gelmektedir. Başka deyişle, ortada herkesin “kişi özgürlüğü hakkı” ve herkesin “güvenlik hakkı” şeklinde iki ayrı hak değil; kişinin “özgürlüğü” ile “güvenliğini” birlikte içeren kapsamıyla (yani, bu iki unsura dayanan yapısıyla) tek bir “kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı” bulunmaktadır. Dolayısıyla, resmi çevirideki “güvenlik” sözcüğünün, bir önceki unsur olan “kişi özgürlüğüne” bağlı bulunduğunu göstermek için, “güvenliği” şeklinde ifade edilmesi daha isabetli gözükmektedir.

¹⁹ “MSHS” (md.9/1)’de geçen “Hiç kimse keyfi olarak gözaltına alınmaya ya da tutuklanmaya maruz bırakılmayacaktır” (“*No one shall be subjected to arbitrary arrest or detention*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz veya tutuklanamaz” şeklinde ifade edilmiştir. Anlaşıyor ki, resmi çeviride “*arrest*” sözcüğü “yakalama” ve “*detention*” sözcüğü ise “tutuklama” olarak çevrilmiştir. Buna karşılık, yine resmi çeviride, bir önceki madde olan (md.8/3,c)’nin (i) numaralı bendinde geçen “*under detention*” ve “*detention*” sözcükleri sırasıyla, “gözaltında bulunan” ve “gözaltına alınması” şeklinde çevrilmişti. Yani, birbirini izleyen iki maddede geçen “*detention*” sözcüğü, resmi çeviride, ilkinde “gözaltı” ve ikincisinde “tutuklama” şeklinde çevrilmiş bulunmaktadır. Yeniden (md.9/1) hükmüne dönülecek olursa, “*arrest*” sözcüğünün resmi çeviride kullanılan “yakalamanın” yanı sıra, “gözaltına almayı” da karşıladığı düşünülebilir.

²⁰ “MSHS” (md.9/2)’nin “Gözaltına alınan bir kimse, gözaltına alınmasının nedenleri hakkında gözaltına alındığı zaman, ve kendisine yöneltilen suçlamalar

3. Bir suç isnadıyla gözüaltına alınan ya da tutuklanan herhangi bir kişi²¹, derhal bir yargıcın ya da kanunla yargı erki kullanmaya yetkili kılınmış başka bir görevlinin önüne çıkartılacaktır ve makul bir süre içinde²² yargılanma yahut salıverilme hakkına sahip olacaktır. Yargılanmayı bekleyen kişilerin tutuklu olarak alıkonulmaları²³ bir genel kural olmayacaktır; ancak salıverme, (bu kişilerin) duruşmalarda, yargılama işlemlerinin herhangi bir başka aşamasında, ve, böyle bir durum söz konusu olduğu takdirde de, hükmün infazında hazır bulunmalarını temin için güvencelere tabi tutulabilir.

4. Gözüaltına alınma ya da tutuklanma suretiyle özgürlüğünden yoksun bırakılan herhangi bir kişi, alıkonulmasının hukuka/(yasaya) uygunluğu

hakkında derhal bilgilendirilecektir” (*“Anyone who is arrested shall be informed, at the time of arrest, of the reasons for his arrest and shall be promptly informed of any charges against him”*) hükmü, Türkçe resmi çeviride “Tutuklanan herkese, tutuklandığı anda, tutuklanma nedenleri ve hakkında ileri sürülen iddialar derhal bildirilecektir” şeklinde çevrilmiştir. Resmi çeviri, “*arrest*” sözcüğünü “tutuklama” olarak karşıladığı için sakıncalıdır. Bu o kadar aşık ki, (md.9)’un bir önceki (1) numaralı bendinde ve aşağıdaki (3, 4 ve 5) numaralı bentlerinde, yine geçen aynı “*arrest*” sözcüğü bu kez “yakalama” olarak çevrilmiştir. Yani, “*arrest*” sözcüğünün (md.9/2)’de “tutuklama” şeklinde ifade edilmiş olmasının kendi başına yanlışlığı bir yana; buna ek olarak, aynı maddenin birbirini izleyen paragraflarında geçen aynı sözcük, resmi çevirinin bazı bentlerinde “yakalama” bazılarında ise “tutuklama” olarak gelişigüzel ve tutarlılıktan uzak şekilde ifade edilmiş bulunmaktadır.

²¹ “MSHS” (md.9/3)’te geçen “Bir suç isnadıyla gözüaltına alınan ya da tutuklanan herhangi bir kişi” (*“Anyone arrested or detained on a criminal charge”*) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “Bir suç işlediği iddiasıyla yakalanan ya da tutuklanan herkes” şeklinde çevrilmiştir. Bu bağlamdaki eleştiri için bir üstteki dipnota bkz.

²² “MSHS” (md.9/3)’te geçen “makul bir süre içinde” (*“within a reasonable time”*) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “uygun bir süre içinde” şeklinde çevrilmiştir. Bu çeviri, “makul” teriminin anlamını karşılamamaktadır ve hukuk diline yerleşik terminolojiye de aykırıdır.

²³ “MSHS” (md.9/3)’ün ikinci cümlesinin başında geçen “Yargılanmayı bekleyen kişilerin tutuklu olarak alıkonulmaları” (*“persons awaiting trial shall be detained in custody”*) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “Yargılanmayı bekleyen kişilerin gözüaltında tutulmaları” şeklinde çevrilmiştir. Burada düzenlenen temel hak, “tutuklu yargılamanın” bir genel kural olmadığıdır; dolayısıyla resmi çevirideki “gözüaltında tutulmaları” ifadesi isabetsizdir.

konusunu gecikmeksizin karara bağlayabilecek ve bu alıkonulma hukuka/(yasaya) uygun değil ise salıverilmesi talimatını verebilecek olan bir mahkemeye başvurma hakkına sahip olacaktır.²⁴

5. Hukuka aykırı gözaltına alma ya da tutuklamadan mağdur olan herhangi bir kişi, icrası olanaklı bir tazminat hakkına sahip olacaktır.

²⁴ “MSHS” (md.9/4)’ün, “Gözaltına alınma ya da tutuklanma suretiyle özgürlüğünden yoksun bırakılan herhangi bir kişi, alıkonulmasının hukuka/(yasaya) uygunluğu konusunu gecikmeksizin karara bağlayabilecek ve bu alıkonulma hukuka/(yasaya) uygun değil ise salıverilmesi talimatını verebilecek olan bir mahkemeye başvurma hakkına sahip olacaktır” şeklinde çevirdiğimiz hükmünün orijinali şöyledir: “*Anyone who is deprived of his liberty by arrest or detention shall be entitled to take proceedings before a court, in order that court may decide without delay on the lawfulness of his detention and order his release if the detention is not lawful.*” Bu hükmün Türkçe resmi çevirisi şöyledir: “*Yakalanma ya da tutuklanma yoluyla özgürlüğünden yoksun bırakılan herkesin, mahkemenin gecikmeksizin tutuklamanın yasalılığı konusunda karar vermesini ve yakalamanın yasal olmaması halinde, salıverilmesini kararlaştırması için mahkemeye başvurma hakkı vardır.*” Bu çeviride birkaç ciddi sorun gözüküyor. *Birincisi*: “Gözaltına alınma ya da tutuklanma” (“*arrest or detention*”) ibaresi, resmi Türkçe çeviride “Yakalanma ya da tutuklanma” şeklinde çevrilmiştir. Bu bağlamdaki eleştiri için bkz., yukarıda (17 ve 18) numaralı dipnotlarda verilen açıklama. *İkincisi*: Resmi çevirideki “*tutuklamanın yasalılığı konusunda*” ibaresinin, “*on the lawfulness of his detention*” ibaresi karşılığı olduğu anlaşılmaktadır. Halbuki buradaki “*detention*” sözcüğü, cümlenin başına bağlı olduğundan, gözaltına alınma ya da tutuklanma suretiyle özgürlüğünden yoksun bırakılarak “alıkonulma” durumuna gönderme yapmaktadır ve mahkeme de, bu alıkonulmanın hukuka uygun olup olmadığına karar verecektir. *Üçüncüsü*: Resmi çevirideki “*ve yakalamanın yasal olmaması halinde*” ibaresinin, “*if the detention is not lawful*” ibaresine karşılık olduğu anlaşılmaktadır. Burada “yakalama” sözcüğünün kullanılması tamamen isabetsizdir; kaldı ki resmi çeviri kendi bütünlüğü içinde de tutarsızdır. Zira, aynı cümlede bir önceki “*his detention*” sözcüğü “tutuklamanın” şeklinde çevrildiğine göre, hemen birkaç sözcük sonra gelen “*the detention*” sözcüğünün bu kez “yakalama” olarak çevrilmesinin tutarlı hiçbir yönü bulunmamaktadır. Sonuç olarak, Türkçe resmi çevirideki (md.9/4) hükmü bütünüyle yeniden çevrilmeye muhtaçtır.

Madde 10

1. Özgürlüğünden yoksun bırakılan herkese insani biçimde ve her insanın doğuştan sahip olduğu/(insan olmak sıfatına yerleşik) onuruna saygı gösterilerek muamelede bulunulacaktır.

2. (a) Suç isnat edilen kişiler/(sanıklar), istisnai haller dışında, mahkum edilmiş kişilerden ayrı (yerde) tutulacaklar ve mahkum edilmemiş kişiler olarak kendi statülerine uygun biçimde ayrı muameleye tabi olacaklardır.

(b) Suç isnat edilen küçük-genç kişiler ("*juvenile persons*"), yetişkinlerden ayrı (yerde) tutulacaklar ve haklarında mümkün olan en hızlı şekilde²⁵ karar verilmesi için yargı makamı önüne çıkartılacaklardır.

3. Ceza infaz sistemi/(rejimi), mahpusların ıslahı ve topluma yeniden kazandırılmaları temel amacına yönelik uygulamayı içerecektir. Küçük-genç suçlular, yetişkinlerden ayrı (yerde) tutulacaklar ve yaşlarına ve yasal statülerine uygun muameleye tabi tutulacaklardır.

Madde 11

Hiç kimse, sırf bir sözleşmeden doğan yükümlülüğü yerine getiremediği gerekçesiyle hapsedilmeyecektir.

Madde 12

1. Bir Devletin ülkesi içinde hukuka uygun olarak bulunmakta olan herkes, o ülke içinde seyahat etme/(dolaşma/dolaşım) özgürlüğü hakkına²⁶ ve yerleşme yerini/(ikametgahını) seçme özgürlüğüne sahip olacaktır.

²⁵ "MSHS" (md.10/2)'nin (b) bendinde geçen "mümkün olan en hızlı şekilde" ("*as speedily as possible*") ibaresi, Türkçe resmi çeviride, "mümkün olan en kısa sürede" şeklinde çevrilmiştir.

²⁶ "MSHS" (md.12/1)'de geçen "o ülke içinde seyahat/(dolaşma) özgürlüğü hakkına" ("*within that territory, have the right to liberty of movement*") ibaresi, Türkçe resmi çeviride "o ülke içinde özgürce hareket etme hakkına" şeklinde çevrilmiştir. Resmi çevirideki "özgürce hareket etme hakkı" ifadesi, karşılık geldiği "*the right to liberty of movement*" ibaresini tam olarak yansıtmamaktadır. Zira, "hareket etme" sözcükleri, spesifik olarak

2. Herkes, kendi ülkesi dahil, herhangi bir ülkeyi terk etmekte/(ülkeden ayrılmakta) özgür olacaktır.²⁷

3. Yukarıda belirtilen haklar, yasayla öngörölmüş olup ulusal güvenliğin, kamu düzeninin, kamu sağlığının ya da genel ahlakın yahut başkalarının haklarının ve özgürlüklerinin korunması için gerekli²⁸ ve bu Sözleşmede tanınmış diğer haklarla uyumlu/(bağdaşır) bulunan kayıtlamalar dışında, hiçbir kayıtlamaya tabi tutulmayacaktır.

4. Hiç kimse, kendi ülkesine girme hakkından keyfi biçimde yoksun bırakılmayacaktır.

“seyahat/(dolaşma)”dan ziyade herhangi bir eylemde bulunmayı çağrıştırmaktadır. Oysa bu maddede özel olarak “seyahat/(dolaşma) özgürlüğü” hakkı düzenlenmektedir. Bkz., “EİHB” (md.13/1) hükmü.

²⁷ “MSHS” (md.12/2)’de geçen “herhangi bir ülkeyi terk etmekte/(ülkeden ayrılmakta) özgür olacaktır” (“*shall be free to leave any country*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride, “herhangi bir ülkeyi terk etmekte özgürdür” şeklinde ifade edilmiştir. Her iki çeviride de geçen “terk etme” sözcükleri biçimsel olarak doğru gözükmekle birlikte, olası farklı anlama ve yorumlara meydan vermemek amacıyla, okura bu maddede düzenlenen hakkın, kişinin kendi ülkesi dahil, herhangi bir ülkeden “ayrılma”, daha açık deyişle “ülkeden çıkma özgürlüğü” hakkı olduğunu hatırlatalım. Nitekim, bu hakkı tamamlayan bir diğer hak ise, (md.12/4)’te de düzenlendiği üzere, kişinin “kendi ülkesine girme” hakkıdır. Şu husus dikkati çekmiş olmalıdır ki, “ülkeden çıkma” hakkı, kişinin kendi ülkesi dahil olmak üzere “herhangi bir ülkeden” çıkma hakkı olarak tanınmış iken; “ülkeye girme hakkı”, kişiye, “kendi ülkesine” girme hakkından keyfi olarak yoksun bırakılmama şeklinde tanınmaktadır.

²⁸ “MSHS” (md.12/3)’te geçen “Yukarıda belirtilen haklar, yasayla öngörölmüş olup ulusal güvenliğin, kamu düzeninin, kamu sağlığının ya da genel ahlakın yahut başkalarının haklarının ve özgürlüklerinin korunması için gerekli ve bu Sözleşmede tanınmış diğer haklarla uyumlu/(bağdaşır) bulunan kayıtlamalar dışında, ...” (“*The above-mentioned rights shall not be subject to any restrictions except those which are provided by law, are necessary to protect national security, public order (ordre public), public health or morals or the rights and freedoms of others,...*”) ibaresinin Türkçe resmi çevirisi şöyledir: “Yukarıda sözü edilen haklara, ulusal güvenliği, kamu düzenini, kamu sağlığını ya da genel ahlakı veya başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak üzere yasalarla konmuş ve bu Sözleşmede tanınan diğer haklarla uyumlu olanlar dışında...” Fark edileceği üzere, resmi çeviride, bu tür sınırlama maddelerinin hepsinde yer alan ve normatif kalıbın bir unsurunu oluşturan “gerekli” (“*necessary*”) sözcüğü atlanmıştır.

Madde 13

Bu Sözleşmeye Taraf bir Devletin ülkesinde hukuka/(yasaya) uygun olarak bulunan bir yabancı, bu ülkeden ancak yasaya uygun biçimde verilmiş bir karar uyarınca sınır dışı edilebilir ve bu yabancı kişinin, ulusal güvenliğin zorunlu kıldığı aksini gerektiren haller istisna, sınır dışı edilmesine karşı itirazda bulunmasına ve hakkındaki işlemin/(vakasının), yetkili bir makam tarafından ya da bu yetkili makamca özel olarak görevlendirilmiş kişi yahut kişiler tarafından denetlenmesine, ve bu amaçla anılan yetkili makam ya da görevlendirilen kişi yahut kişiler önünde temsil edilmesine, izin verilecektir.

Madde 14

1. Herkes mahkemeler ve yargı yerleri önünde eşit olacaktır. Herkes, kendisine herhangi bir suç isnat edildiğinde ya da bir hukuk davasında haklarının ve yükümlülüklerinin karara bağlanmasında, yasayla kurulmuş yetkili, bağımsız ve tarafsız bir yargı yeri tarafından adil ve aleni bir yargılanma²⁹ hakkına sahip olacaktır. Basın ve davayı izleyecek olanlar, demokratik bir toplumda (genel) ahlak, kamu düzeni yahut ulusal güvenlik gerekçeleriyle, ya da tarafların özel yaşamlarının (korunması) yararı bunu gerektirdiğinde, yahut mahkeme aleniyetin adalete zarar vereceği özel şartların bulunduğu görüşüne vardığında, kesin biçimde bu şartların gerektirdiği ölçüde olması kaydıyla³⁰,

²⁹ “MSHS” (md.14/1)’de geçen “adil ve aleni bir yargılanma hakkı” (“*to a fair and public hearing*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “adil ve kamuya açık bir duruşma hakkı” şeklinde çevrilmiştir. Kanımca, “*public hearing*” sözcükleri, “aleni duruşmaya” karşılık gelmekteyse de, bu sözcüğün maddedeki kapsamıyla, münhasıran “bir duruşma”dan ziyade ve bu terime bitişik olarak yer verilen “adil” terimi de dikkate alınarak, duruşmayı da içeren daha kuşatıcı bir ifadeyle “yargılanma” şeklinde çevrilmesi uygundur.

³⁰ “MSHS” (md.14/1)’de geçen “yahut mahkeme aleniyetin adalete zarar vereceği özel şartların bulunduğu görüşüne vardığında, kesin biçimde bu şartların gerektirdiği ölçüde olması kaydıyla” (“*or to the extent strictly necessary in the opinion of the court in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride şöyledir: “ya da özel durumlarda, mahkeme, açıklığın adalete zarar vereceği düşüncesine

duruşmaların tamamının ya da bir bölümünün dışında tutulabilir. Ancak, küçüklerin-gençlerin menfaatlerinin ya da evlilik uyumsuzluklarına yahut çocukların velayetine ilişkin davaların aksini gerektirmesi durumu hariç, bir ceza yahut hukuk davasında verilen herhangi bir hüküm aleni olacaktır.

2. Kendisine suç isnat edilen her kişi, yasa uyarınca suçluluğu kanıtlanana dek³¹ masum sayılma hakkına sahip olacaktır.

3. Kendisine suç isnat edilen her kişi bu suçlamanın karara bağlanmasında, tam bir eşitlikle şu asgari güvencelere sahip olacaktır:

- (a) Kendisine yöneltilen suçlamanın niteliği ve nedeni hakkında, derhal³² ve anladığı dilde ayrıntılı olarak bilgilendirilmesi;
- (b) Savunmasını hazırlamak için gerekli/(uygun) zamana ve olanaklara/(kolaylıklara) sahip olması ve kendi seçeceği avukatla görüşebilmesi/(iletişim kurabilmesi);
- (c) Gereksiz gecikme olmaksızın yargılanması;
- (d) Yargılamada bizzat hazır bulunması, ve kendisini bizzat ya da kendi seçtiği avukat yardımı ile savunması; avukatı yoksa, bu hakkı olduğu hususunda bilgilendirilmesi; ve adaletin yararının gerektirdiği her durumda kendisine bir avukat tayin edilmesi, ve avukattan yararlanmak için yeterli ödeme gücü bulunmuyorsa bu yardımın kendisine ücretsiz olarak sağlanması;
- (e) Aleyhindeki tanıklara soru sorabilmesi ya da sordurabilmesi/(aleyhindeki tanıkları sorgulayabilmesi ya da sorgulatabilmesi) ve lehindeki tanıkların, aleyhindeki tanıklarla aynı koşullar altında, mahkeme önüne çıkmalarının ve dinlenilmelerinin/(sorgulanmalarının) sağlanması;³³

vardığı takdirde, mahkemenin *gerekli gördüğü ölçüde*". Bu çeviride fark edileceği üzere, "*kesin biçimde* bu şartların gerektirdiği ölçüde" ("*to the extent strictly necessary*") ibaresi atlanmıştır.

³¹ "MSHS" (md.14/2)'de geçen "suçluluğu kanıtlanana dek" ("*until proved guilty*") ibaresi, Türkçe resmi çeviride "suçlu olduğu kesinleşen dek" şeklinde çevrilmiştir.

³² "MSHS" (md.14/3)'ün (a) bendinde geçen "derhal" ("*promptly*") sözcüğü, Türkçe resmi çeviride "en kısa zamanda" şeklinde çevrilmiştir.

³³ "MSHS" (md.14/3)'ün (e) bendinde geçen "mahkeme önüne çıkmalarının ve dinlenilmelerinin/(sorgulanmalarının) sağlanması" ("*to obtain the attendance*")

(f) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı ya da konuşamadığı hallerde, bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanması;

(g) Kendi aleyhinde tanıklık yapmaya ya da suçu itiraf etmeye zorlanmaması.

4. Küçüklerin-gençlerin yargılanmasında takip edilecek usul, onların yaşlarını ve topluma yeniden kazandırılmalarını geliştirmenin/(teşvik etmenin) arzuya şayan olduğunu dikkate alan nitelikte olacaktır.

5. Bir suçtan ötürü mahkum edilen herkes, mahkumiyet kararının ve verilen cezanın, kanun uyarınca daha yüksek bir yargı yeri tarafından incelenmesi hakkına sahip olacaktır.

6. Bir kişi bir suçtan ötürü nihai bir kararla mahkum edilmiş olup da hakkındaki hüküm daha sonra adli hata yapıldığını kesin biçimde ortaya koyan yeni yahut yeni olarak tespit edilen bir olgu/(kanıt) nedeniyle bozulmuş ya da affedilmiş olduğunda, bilinmeyen olgunun zamanında ortaya çıkarılamamasında kısmen ya da tamamen kendisine yüklenebilecek kusuru/(sorumluluğu) bulunduğu kanıtlanmadıkça, böyle bir hüküm sonucunda mustarip/(maruz) kaldığı cezadan ötürü bu kişiye kanun dairesinde tazminat ödenecektir.

7. Hiç kimse, bir ülkenin yasalarına ve ceza yargılaması usulüne uygun biçimde daha önce kesin olarak mahkum edilmiş ya da beraat etmiş bulunduğu bir suçtan ötürü yeniden yargılanmayacak yahut cezalandırılmayacaktır.

Madde 15

1. Hiç kimse, işlendiği zaman ulusal ya da uluslararası hukuka göre bir suç teşkil etmeyen bir eylem ya da ihmalden ötürü suçlu bulunmayacaktır. Bir suça, işlendiği zaman verilebilecek olan cezadan daha ağır bir ceza verilmeyecektir. Bir suçun işlenmesinden sonra, yasa

and examination of witnesses on his behalf”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “lehindeki tanıkların da... sorgulanabilmelerinin sağlanması” şeklinde çevrilmekle, hükümde yer alan “mahkeme önüne çıkmalarının” (“*the attendance*”) ibaresi atlanmış ve bu nedenle hükümdeki bir unsur eksik olarak çeviri yapılmıştır.

ile bu suç için daha hafif bir ceza öngörülür ise, suçlu bundan/(daha hafif cezadan) yararlanacaktır.³⁴

2. Bu maddedeki hiçbir hüküm, işlendiği zaman uluslar topluluğu tarafından tanınan hukukun genel ilkelerine göre suç sayılan bir eylem ya da ihmalden ötürü bir kişinin yargılanmasına ve cezalandırılmasına engel teşkil etmeyecektir.

Madde 16

Herkes her yerde, yasa önünde kişi olarak tanınma hakkına sahip olacaktır.

Madde 17

1. Hiç kimse özel yaşamına, aile yaşamına,³⁵ konutuna ya da haberleşmesine keyfi yahut yasadışı müdahaleye; (keza) haysiyetine ve şöhretine/(şeref ve itibarına) yönelik yasadışı saldırılara/(tecavüze) maruz bırakılmayacaktır.

2. Herkes, bu tür müdahale ve saldırılara karşı yasa tarafından korunma hakkına sahiptir.

³⁴ “MSHS” (md.15/1)’in “Bir suçun işlenmesinden sonra, yasa ile bu suç için daha hafif bir ceza öngörülür ise, suçlu bundan/(daha hafif cezadan) yararlanacaktır” (“*If, subsequent to the commission of the offence, provision is made by law for the imposition of the lighter penalty, the offender shall benefit thereby*”) şeklindeki son cümlesi, Türkçe resmi çeviride şöyledir: “Fiilin işlenmesinden sonra yasalarda bu fiile karşılık daha hafif bir ceza öngörülecek olursa, fiili işleyene bu ikinci ceza uygulanır.” Resmi çevirideki bu cümle, hükmün orijinalini yansıtmamaktadır; keyfi olarak cümleye sözcükler eklendiği gibi, mevcut çeviri orijinal metnin karşılığı olmaktan çok, hükmün anlamına dair bir yorum cümlesi görüntüsü vermektedir.

³⁵ “MSHS” (md.17/1)’de geçen “aile yaşamına... müdahaleye” (“*interference with his privacy, family,*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “ailesine... müdahale edilemez” şeklinde ifade edilmiştir. Burada söz konusu olan “aileye müdahale” değil, “aile yaşamına müdahale”dir.

Madde 18

1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahip olacaktır. Bu hak, (herkesin) kendi seçeceği/(tercihi olan)³⁶ bir din ya da inanca (“*belief*”) sahip olma yahut bunları benimseme özgürlüğünü, ve bu dinini ya da inancını, gerek bireysel gerekse başkalarıyla birlikte toplu şekilde ve aleni yahut özel olarak ibadet, gereklerini yerine getirme, uygulama ve öğretme yoluyla açığa vurma özgürlüğünü de içerecektir.

2. Hiç kimse, kendi seçeceği bir dine ya da inanca sahip olma yahut bunları benimseme özgürlüğüne halel getirecek baskıya maruz bırakılmayacaktır.

3. Bir kimsenin dinini ya da inançlarını açığa vurma özgürlüğü ancak, yasa tarafından öngörülen ve kamu emniyetini, düzenini, sağlığını ya da ahlakını yahut başkalarının temel haklarını ve özgürlüklerini korumak için gerekli olan türdeki sınırlamalara tabi tutulabilir.

4. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, anne-babaların/(ebeveynlerin) ve, uygulanabilir olan hallerde de, kanuni vasilerin, çocuklarına kendi inançlarına (“*convictions*”) uygun din ve ahlak eğitimi sağlama özgürlüğüne saygı göstermeyi taahhüt ederler.

Madde 19

1. Herkesin müdahaleye maruz kalmaksızın görüş sahibi olma hakkı olacaktır.³⁷

³⁶ “MSHS” (md.18/1)’de geçen “kendi seçeceği” (“*of his choice*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “herkesin istediği” şeklinde çevrilmiştir.

³⁷ “MSHS” (md.19/1)’in “Herkesin müdahaleye maruz kalmaksızın görüş sahibi olma hakkı olacaktır” (“*Everyone shall have the right to hold opinions without interference*”) hükmü, Türkçe resmi çeviride “Herkes, kimsenin müdahalesi olmaksızın istediği düşünceye sahip olma hakkına sahiptir” şeklinde çevrilmiştir. Bu çevirideki “kimsenin” ve “istediği” sözcükleri orijinal metinde bulunmamaktadır; ayrıca, metinde geçen ibare “düşünce” yahut “fikir” (“*thought*”, “*idea*”) değil, “görüş” (“*opinion*”) sahibi olmadır. Hatırlatalım ki, bu terimler arasında önemli farklılık bulunmaktadır. Zira, (md.19/1)’de düzenlenen “düşünce özgürlüğü hakkı” değil (ki bu hak, md.18/1’de düzenlenmişti); ondan ayrı bir hak olarak, “görüş sahibi olma hakkı”dır. Bu iki hak farklı alanları düzenlemekte ve güvence altına almaktadır. Dolayısıyla resmi çeviri ciddi biçimde sakıncalıdır.

2. Herkes, ifade özgürlüğü hakkına sahip olacaktır³⁸; bu hak, ülke sınırları dikkate alınmaksızın, ister sözlü, yazılı ya da basılı, (ya da) sanatsal formda olsun, isterse de kişinin kendi seçtiği herhangi bir başka yolla/(araçla) olsun, her türlü bilginin ve fikirlerin (“*ideas*”) araştırılması, edinilmesi ve yayılması/(iletilmesi) özgürlüğünü içerecektir.

3. Bu maddenin ikinci paragrafında düzenlenen hakların kullanılması, beraberinde özel ödevleri ve sorumlulukları getirir. Dolayısıyla bu hakların kullanılması, belli kayıtlamalara tabi tutulabilir; ancak bu kayıtlamalar, sadece yasayla öngörülen ve:

(a) Başkalarının haklarına ve şöhretine saygı gösterilmesi;

(b) Ulusal güvenliğin ya da kamu düzeninin yahut genel sağlık ya da genel ahlakın korunması için,

gerekli bulunan türde kayıtlamalar olacaktır.

Madde 20

1. Her türlü savaş propagandası yasa ile yasaklanacaktır.

2. Ayrımcılığı, düşmanlığı yahut şiddeti kışkırtan herhangi bir ulusal, ırksal ya da dinsel nefret savunuculuğu yasayla yasaklanacaktır.³⁹

³⁸ “MSHS” (md.19/2)’deki “Herkes, ifade özgürlüğü hakkına sahip olacaktır” (“*Everyone shall have the right to freedom of expression*”) hükmü, Türkçe resmi çeviride “Herkes, düşüncelerini açıklama hakkına sahiptir” şeklinde çevrilmiştir. Orijinal metne uymayan ve maddedeki hakkı da tam olarak yansıtmayan bir çeviridir.

³⁹ “MSHS” (md.20/2)’nin “Ayrımcılığı, düşmanlığı yahut şiddeti kışkırtan herhangi bir ulusal, ırksal ya da dinsel nefret savunuculuğu yasayla yasaklanacaktır” (“*Any advocacy of national, racial or religious hatred that constitutes incitement to discrimination, hostility or violence shall be prohibited by law*”) hükmü, Türkçe resmi çeviride şöyledir: “Ulusal, ırksal ya da dinsel nefretin ayrımcılık, düşmanlık ya da şiddet kışkırtma şeklini alacak biçimde savunulması yasalarla yasaklanır.” Resmi çeviri sorunlu gözükmemektedir; zira, mevcut cümleden sanki, “ulusal, ırksal ya da dinsel nefretin ayrımcılık, düşmanlık ya da şiddete kışkırtma şeklini *almayacak* biçimde savunulmasına” yasaların izin verebileceği anlamı çıkartılabilmektedir. Hüküm ise bunu düzenlememektedir. Kural olarak, “ulusal, ırksal ya da dinsel nefret savunuculuğu” her halükarda yasayla yasaklanacaktır. “Ayrımcılığın, düşmanlığın yahut şiddetin kışkırtılması”, anılan “herhangi bir” “nefret

Madde 21

Barişçıl nitelikte toplanma/(toplantı) hakkı tanınacaktır. Bu hakkın kullanımına, ulusal güvenlik ya da kamu emniyeti, kamu düzeni yararı bakımından, (yahut) kamu sağlığını ya da genel ahlakı korumak yahut başkalarının haklarını ve özgürlüklerini korumak için yasaya uygun biçimde öngörülmüş ve demokratik bir toplumda gerekli olan kayıtlamalardan başka hiçbir kayıtlama getirilemez.

Madde 22

1. Her kişi, menfaatlerini korumak amacıyla sendikalar kurma ve sendikalara girme hakkı dahil olmak üzere, başkalarıyla bir araya gelerek örgütlenme özgürlüğü hakkına sahip olacaktır.⁴⁰

savunuculuğunun” kaçınılmaz olarak doğurduğu tezahür şekillerindendir. Dolayısıyla, gerek bizim çevirimizin, gerekse Türkçe resmi çevirinin bu gözle okunması gerekmektedir.

“MSHS” (md.20/2) hükmü bağlamında bkz., BM Genel Kurulunun 15/12/1978 tarih ve 33/73 sayılı Kararıyla kabul edilen “**Toplumların Bariş İçinde Yaşama Hazırlanması Bildirisi**”nin (“*Declaration on the Preparation of Societies for Life in Peace*”) Bölüm I (bent 7) ve Bölüm II (bent a/ii) hükümleri ile BM Genel Kurulunun 11/12/1969 tarih ve 2542 (XXIV) sayılı kararıyla ilan edilen “**Sosyal İlerleme ve Gelişme Bildirisi**”nin (“*Declaration on Social Progress and Development*”) (md.12/b) hükmü. Anılan her iki Bildirinin tarafımızdan yapılan Türkçe çevirilerine bu derlemede yer verilmiştir.

⁴⁰ “MSHS” (md.22/1)’in “başkalarıyla bir araya gelerek örgütlenme özgürlüğü hakkına sahip olacaktır” (“*shall have the right to freedom of association with others*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “başkalarıyla biraraya gelip dernek kurma hakkı vardır” şeklinde çevrilmiştir. Fark edileceği üzere, “örgütlenme özgürlüğü” (“*freedom of association*”) kalıbı, Türkçe resmi çeviride “dernek kurma hakkı” şeklinde karşılanmıştır. Ancak, bu ibarenin, İnsan Hakları Hukuku belgelerinde ve sözleşme organları kararlarındaki kullanımı göz önünde bulundurulduğunda, sadece bir spesifik örgüt türü olan “dernek”leri değil, dernek ve benzeri örgütlenmelerin tümünü kapsadığı görülmektedir. Bu nedenle, Sözleşmenin Türkçe resmi çevirisindeki “dernek kurma hakkı” ibaresi biçimsel olarak doğru gibi gözükmese de, yukarıdaki açıklama ışığında isabetli değildir ve “örgütlenme özgürlüğü hakkı” şeklinde anlaşılması daha uygundur.

2. Bu hakkın kullanımına, ulusal güvenlik ya da kamu emniyeti, kamu düzeni yararı için, (yahut) kamu sağlığını ya da genel ahlakı korumak yahut başkalarının haklarını ve özgürlüklerini korumak için yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda gerekli olan kayıtlamalardan başka hiçbir kayıtlama getirilemez. Bu madde, silahlı kuvvetler ve polis teşkilatı mensuplarının bu hakkı kullanmalarına yasaya/(hukuka) uygun kayıtlamalar getirilmesine engel teşkil etmeyecektir.

3. Bu maddedeki hiçbir hüküm, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 1948 tarihli Örgütlenme Özgürlüğü ve Örgütlenme Hakkının Korunması Sözleşmesine⁴¹ Taraf Devletlere, anılan Sözleşmede düzenlenen

⁴¹ “MSHS” (md.22/3)’te göndermesi yapılan “Örgütlenme Özgürlüğü ve Örgütlenme Hakkının Korunması Sözleşmesi” (“*International Labour Organisation Convention of 1948 concerning Freedom of Association and Protection of the Right to Organize*”), UÇÖ’nün 87 numaralı ve 09/07/1948 tarihli Sözleşmesidir. Türkiye bu Sözleşmeyi onaylamıştır. Türkiye bu bağlamda, 25/11/1992 tarih ve 3847 sayılı “Sendika Özgürlüğüne ve Örgütlenme Hakkının Korunmasına İlişkin 87 sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun”u çıkartmıştır, (RG, 11/12/1992, s.21432-mükerrer). Daha sonra, bu Sözleşmenin uygun bulunmasına ilişkin olarak Bakanlar Kurulunun 08/01/1993 tarih ve 93/3967 sayılı Kararı çıkartılmış ve buna ekli olarak da Sözleşme metninin orijinal ve resmi Türkçe çeviri metinleri yayımlanmıştır, (RG, 25/02/1993, s.21507). UÇÖ/ILO’nun 09/07/1948 tarih ve 87 sayılı “Örgütlenme Özgürlüğü ve Örgütlenme Hakkının Korunması Sözleşmesi” hakkında bilgi için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, *İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisi/2007*, sf.840-841.

Dikkati çekeceği üzere, Türkiye’nin onayladığı 87 numaralı bu Sözleşmenin başlığı Türkçe resmi çevirisinde “Sendika Özgürlüğü...” sözcüklerini içermektedir. Biz ise, orijinali “*Freedom of Association*” olan bu ibareyi “Örgütlenme Özgürlüğü...” şeklinde çevirdik. Hatırlatalım ki, burada metni verilen MSHS (md.22/3)’ün Türkçe resmi çevirisinde ise, göndermesi yapılan UÇÖ’nün 87 numaralı Sözleşmesi, “Sendika Kurma Özgürlüğü ve Sendika Hakkının Korunmasına İlişkin 1948 tarihli Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmesi” şeklinde çevrilmiştir. Buradaki sorun şudur. 87 numaralı Sözleşme Türk hukuk mevzuatının bir parçası haline geldiğine ve resmi bir çevirisi de bulunduğu göre, bu Sözleşmeye atıf yapan MSHS (md.22/3)’ün resmi Türkçe çevirisinde de, anılan 87 numaralı Sözleşmenin Türkçe resmi metnindeki terminolojiye, yani “Sendika Özgürlüğüne ve Örgütlenme Hakkının Korunmasına İlişkin Sözleşme” terimlerine yer verilmesi gerekir. Bu ulusal mevzuatın iç tutarlılığı bakımından gerekli olduğu gibi, olası araştırmacıların da işini kolaylaştıracak bir tercihtir. Halbuki, yukarıda belirtildiği üzere, MSHS

güvencelere zarar verecek yasal önlemleri alması/(yasal düzenlemeleri çıkarması) yahut yasayı bu güvencelere zarar verecek biçimde uygulaması yetkisini vermeyecektir.

Madde 23

1. Aile toplumun doğal ve temel birimidir ve toplum ve Devlet tarafından korunma hakkına sahiptir.
2. Evlilik yaşındaki erkeklere ve kadınlara, evlenme ve bir aile kurma hakkı tanınacaktır.
3. Evlenme niyetindeki eşlerin tam ve özgür/(serbest) rızaları bulunmayan hiçbir evlilik geçerli olmayacaktır/ (kurulamayacaktır).⁴²
4. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, eşlerin evlenirken, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesinde/(boşanmada) haklar ve sorumluluklar bakımından eşitliğini temin etmek üzere uygun/(gerekli) önlemleri alacaklardır. Evliliğin sona ermesi halinde, çocukların korunması için gerekli hükümlerin öngörülmesi sağlanacaktır.

Madde 24

1. Her çocuk, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet ya da doğum gibi bakımlardan herhangi bir ayrımcılık yapılmaksızın, bir küçük olarak statüsünün gerektirdiği koruma önlemlerinin ailesi, toplum ve Devlet tarafından alınması hakkına sahip olacaktır.
2. Her çocuk doğumundan hemen sonra nüfus kütüğüne kaydedilecek ve bir isme sahip olacaktır.
3. Her çocuğun bir vatandaşlığa sahip olma/(vatandaşlık edinme) hakkı vardır.

çevrilirken, resmi makamlar, göndermesi yapılan 87 numaralı Sözleşmeye Türkiye'nin taraf olup olmadığı hususunu hiç araştırmamış ve bu Sözleşmenin başlığını burada farklı şekilde vermişlerdir. Bu örnek, sözleşmelerin Türkçe resmi çevirisi aşamasında özen ve titizlik gösterilmediğinin bir kanıtıdır.

⁴² “MSHS” (md.23/3) hükmü, “ESKHS” (md.10/1)’in “Evlilik, evlenme niyetindeki eşlerin özgür/(serbest) rızalarıyla kurulmuş olmalıdır” şeklindeki 2. cümle hükmüne karşılık gelmektedir.

Madde 25

Her vatandaş, Madde 2’de belirtilen farklılıklar gözetilmeksizin ve makul olmayan kayıtlamalara tabi tutulmaksızın:

- (a) Doğrudan ya da serbestçe/(özgürce) seçilmiş temsilcileri aracılığı ile, kamusal işlerin yürütümüne katılmak;⁴³
- (b) Seçmenlerin istençlerinin serbestçe/(özgürce) ifade edilmesini güvence altına alarak, genel ve eşit oya dayanan ve gizli oy kullanılmak suretiyle periyodik olarak yapılan dürüst/(hakiki) seçimlerde oy kullanmak ve seçilmek;
- (c) Genel eşitlik koşulları altında, ülkesinin kamu hizmetlerine girmek,

hakkına ve fırsatına/(olanağına) sahip olacaktır.

Madde 26

Herkes yasa önünde eşittir ve herhangi bir ayrımcılık gözetilmeksizin⁴⁴ yasanın eşit şekilde koruması hakkına sahiptir. Bu bağlamda, yasa herhangi bir ayrımcılığı yasaklayacak⁴⁵ ve ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da diğer görüş, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum ya da başka bir statü gibi herhangi bir temeldeki ayrımcılığa

⁴³ “MSHS” (md.25/a)’da geçen “kamusal işlerin yürütümüne katılmak” (“*to take part in the conduct of public affairs*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “kamu yönetimine katılma” şeklinde çevrilmiştir.

⁴⁴ “MSHS” (md.26)’da geçen “herhangi bir ayrımcılık gözetilmeksizin” (“*without any discrimination*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “hiçbir ayrım gözetilmeksizin” şeklinde çevrilmiştir. Burada geçen terim, örnek olsun (md.2)’de yahut (md.25)’te yer alan “farklılık” (“*distinction*”) değil, “ayrımcılık” (“*discrimination*”) olduğundan, “ayrım gözetilmeksizin” şeklindeki resmi çeviri bu iki terim arasındaki farkın silikleşmesine yol açmaktadır.

⁴⁵ “MSHS” (md.26)’nın ikinci cümlesinin başında geçen “ayrımcılığı yasaklayacak” (“*prohibit any discrimination*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride isabetsiz şekilde “ayrımı yasaklayacak” olarak çevrilmiştir. Açıklama için bir üstteki dipnota bkz.

karşı tüm kişilerin⁴⁶ etkili ve eşit biçimde korunmasını güvence altına alacaktır.

Madde 27

Etnik, dinsel yahut dilsel azınlıkların bulunduğu Devletlerde, bu azınlıklara mensup kişiler, kendi gruplarının diğer mensuplarıyla birlikte toplu olarak, kendi kültürlerinden yararlanmak, kendi dinlerinin gereklerini yerine getirmek ve uygulamak⁴⁷ yahut kendi dillerini kullanmak hakkında yoksun bırakılmayacaklardır.⁴⁸

BÖLÜM IV

Madde 28

1. (Bu Sözleşmede bundan böyle “Komite” olarak anılacak olan) bir İnsan Hakları Komitesi kurulacaktır. Bu Komite, on sekiz üyeden oluşacak ve aşağıda öngörülen görevleri yerine getirecektir.

⁴⁶ “MSHS” (md.26)’nın ikinci cümlesinde geçen “tüm kişilerin” (“*all persons*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride atlanmıştır.

⁴⁷ “MSHS” (md.27)’de geçen “kendi dinlerinin gereklerini yerine getirmek ve uygulamak” (“*to profess and practise their own religion*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride, “kendi dinlerine inanma ve bu dine göre ibadet etme” şeklinde çevrilmiştir. Burada geçen (“*to profess and practise*”) sözcüklerinden ilki, din ve vicdan özgürlüğü hakkını düzenleyen (md.18/1)’de yer almıyordu. Anılan (md.18/1)’de geçen “*observance*” için de, burada (md.27)’deki “*to profess*” sözcüğünü karşılamak için kullandığımız “dinlerinin gereklerini yerine getirmek” ifadesine yer verdiğimiz hatırlatalım. Resmi çeviride ise, burada (md.27)’de “*to practise*” için kullanılan “ibadet” sözcüğü, (md.18/1)’de “*worship*” için kullanılmış ve (md.18/1)’de de bulunan “*practise*” sözcüğü ise “bunun icaplarını yerine getirme” ifadesiyle karşılanmıştı.

⁴⁸ “MSHS” (md.27) hükmü bağlamında bkz., BM Genel Kurulunun 18/12/1992 tarih ve 47/135 sayılı kararıyla kabul edilen “**Ulusal ya da Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Hakları Bildirisi**” (“*Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*”) Başlangıç bölümünün dördüncü paragrafı ve tüm metin. 18/12/1992 tarihli Bildirinin tarafımızdan yapılan Türkçe çevirisine bu derlemede yer verilmiştir.

2. Komite, hukuk deneyimine sahip bazı kişilerin de (Komiteye) katılmalarının yararlı olacağı göz önünde bulundurularak, bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin vatandaşlarından olup, yüksek ahlaki niteliklere sahip ve insan hakları alanında yetkinlikleri tanınmış kişilerden oluşacaktır.

3. Komite üyeleri seçimle belirlenecek ve kişisel sıfatlarıyla hizmet göreceklidir.

Madde 29

1. Komite üyeleri, Madde 28’de öngörülen niteliklere sahip olan ve bu Sözleşmeye Taraf Devletlerce bu amaçla aday gösterilen kişiler listesi içinden gizli oyla seçileceklerdir.

2. Bu Sözleşmenin Tarafı her Devlet, iki kişiden fazla aday gösteremez. Bu kişiler, aday gösteren Devletin vatandaşı olacaktır.

3. Bir kimse yeniden aday gösterilebilecektir.

Madde 30

1. İlk seçim, bu Sözleşmenin yürürlüğe giriş tarihinden sonra en geç altı ay içinde yapılacaktır.

2. Madde 34 uyarınca ilan edilmiş boşalan bir üyeliğin doldurulması için yapılacak bir seçim dışında, Komiteye yapılacak her bir seçim tarihinden en az dört ay önce⁴⁹, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri bu Sözleşmeye Taraf Devletlere, Komite üyeliği için adaylarını üç ay içinde sunmaları için bir yazılı çağrıda bulunacaktır.

3. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu şekilde aday gösterilen kişilerin tümünün alfabetik sıralı bir listesini⁵⁰, bu kişileri aday gösteren

⁴⁹ “MSHS” (md.30/2)’de geçen “Komiteye yapılacak her bir seçim tarihinden en az dört ay önce” (“*At least four months before the date of each election to the Committee*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride cümlemin önemli bir bölümü atlanarak, “seçim tarihinden en az dört ay önce” şeklinde çevrilmiştir. Bu kadar çok sözcüğün atlanması sonucu, mevcut çeviriden bu hükmün, (md.34)’te öngörülen dışındaki, “Komiteye yapılacak her bir seçim’e ilişkin olduğu anlaşılamaz hale gelmektedir.

⁵⁰ “MSHS” (md.30/3)’te geçen “bu şekilde aday gösterilen kişilerin tümünün alfabetik sıralı bir listesini” (“*a list in alphabetical order of all persons thus*

Taraf Devletleri de belirtmek suretiyle hazırlayacak ve bu listeyi, her bir seçim tarihinden en az bir ay önce bu Sözleşmeye Taraf Devletlere sunacaktır.

4. Komite üyelerinin seçimleri, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterince Birleşmiş Milletler Merkezinde toplanan, bu Sözleşmeye Taraf Devletler toplantısında yapılacaktır. Bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin üçte ikisinin oturum yeter sayısını oluşturacağı bu toplantıda, toplantıda hazır bulunan ve oy kullanan Taraf Devletler temsilcilerinin oylarının en yüksek sayısını elde eden ve salt çoğunluğunu sağlayan adaylar Komiteye seçilmiş olacaktır.

Madde 31

1. Komitede aynı Devletin birden fazla vatandaşı bulunamaz.⁵¹

2. Komitenin seçiminde, üyeliklerin adil/(dengeli) coğrafi dağılımı ve farklı uygarlık biçimlerinin ve başlıca/(temel) hukuk sistemlerinin temsil edilmesi esasları göz önünde bulundurulacaktır.

Madde 32

1. Komite üyeleri dört yıllık bir dönem için seçilecektir. Komite üyeleri, tekrar aday gösterilmeleri halinde yeniden seçilebileceklerdir. Ancak, ilk seçimde seçilen üyelerden dokuzunun süreleri iki yılın sonunda bitecektir; ilk seçimden hemen sonra, bu dokuz üyenin adları Madde 30 paragraf 4'te anılan toplantının Başkanı tarafından kura ile belirlenecektir.

nominated”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride, “bu şekilde aday gösterilenlerin alfabetik listesini” şeklinde geçmektedir. Görüldüğü gibi, “kişilerin tümünün” sözcükleri atlanmıştır.

⁵¹ “MSHS” (md.31/1)’de geçen “Komitede aynı Devletin birden fazla vatandaşı bulunamaz” (“*The Committee may not include more than one national of the same State*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride, “Komitede aynı Devletten birden fazla üye bulunamaz” şeklinde çevrilmiştir. Dolayısıyla, orijinal hükümdeki “vatandaş” unsuru atlandığı gibi, orijinal metinde yer almayan “üye” sözcüğü eklenmiş olmaktadır.

2. Görev süresinin sona ermesi üzerine yapılacak seçimler, bu Sözleşmenin bu bölümünün yukarıdaki maddelerine göre gerçekleştirilecektir.

Madde 33

1. Komite üyelerinden biri, diğer üyelerin oybirliği ile varacakları görüşe göre, geçici nitelikli devamsızlıktan/(hazır bulunmamasından) başka herhangi bir nedenle görevini sürdüremez duruma gelmiş ise, Komite Başkanı, bu üyenin yerinin boşaldığını bilahare ilan edecek olan Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine, bu hususta bildirimde bulunacaktır.

2. Komite üyelerinden birinin ölümü ya da istifası/(görevden çekilmesi) halinde, (Komite) Başkan(ı) derhal, bu üyeliğin ölüm tarihinden ya da istifanın hüküm doğurduğu tarihten itibaren boşaldığını ilan edecek olan Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine, bu hususta bildirimde bulunacaktır.

Madde 34

1. Madde 33 uyarınca bir üyeliğin boşalmış olduğu ilan edildiğinde ve eğer yeri doldurulacak olan üyenin görev süresi anılan ilan tarihinden itibaren altı ay içinde sona ermiyorsa, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, boşalan bu üyeliğin doldurulması amacıyla iki ay içinde adaylarını Madde 29'a göre sunabilecek olan bu Sözleşmeye Taraf her bir Devlete, bu hususta bildirimde bulunacaktır.⁵²

⁵² “MSHS” (md.34/1)’de geçen “... Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, boşalan bu üyeliğin doldurulması amacıyla iki ay içinde adaylarını Madde 29’a göre sunabilecek olan bu Sözleşmeye Taraf her bir Devlete, bu hususta bildirimde bulunacaktır” ibaresinin orijinali şöyledir: “... *the Secretary-General of the United Nations shall notify each of the States Parties to the present Covenant, which may within two months submit nominations in accordance with article 29 for the purpose of filling the vacancy.*” Bu hükmün Türkçe resmi çevirisi ise şöyledir: “... Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri durumu bu Sözleşmeye Taraf Devletlere bildirir, onlar da boşluğu doldurmak amacı ile 29. Madde uyarınca iki ay içinde aday gösterebilirler.” Fark edileceği üzere, resmi çeviride, orijinal metin bölünerek iki ayrı cümle şeklinde ifade edilmiştir. Ancak asıl mesele, resmi çevirideki “onlar da boşluğu doldurmak amacı ile 29. Madde uyarınca iki ay içinde aday gösterebilirler” ifadesidir. Bu cümleden kolayca çıkartılabilecek

2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu şekilde aday gösterilen kişilerin alfabetik sıralı bir listesini hazırlayacak ve bu listeyi, bu Sözleşmeye Taraf Devletlere sunacaktır. Bu işlemin ardından, boş üyeliğin doldurulması için yapılacak olan seçim, bu Sözleşmenin bu Bölümünün yukarıdaki maddelerine göre gerçekleştirilecektir.

3. Madde 33 uyarınca boşaldığı ilan edilmiş bir üyeliği doldurmak üzere seçilen Komite üyesi, söz konusu Maddenin hükümlerine göre, Komite üyeliği boşalmış olan üyenin kalan süresince görev yapacaktır.⁵³

Madde 35

Komite üyeleri, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun onayı ile, Birleşmiş Milletler kaynaklarından, Genel Kurul tarafından miktarı ve koşulları Komitenin üstlendiği sorumlulukların önemi göz önünde bulundurularak karara bağlanacak olan ücret alacaklardır.

anlam, “iki ay içinde aday göstermenin”, Madde 29’da öngörüldüğüdür. Halbuki, gerek (md.29) gerekse onun gönderme yaptığı (md.28) hükümlerinde işaret edilmiş herhangi bir “süre” unsuru bulunmamaktadır. (md.29)’da sadece, Taraf Devletlerin gösterecekleri adaylarda aranacak bazı standartlar, aday gösterme usulü ve seçimlere dair düzenlemeler bulunmaktadır. Anılan “iki ay” ibaresi ise, münhasıran (md.34/1)’de geçen bir unsurdur. Bu nedenle, (md.34/1)’in, bizim çevirimizde olduğu gibi, “iki ay içinde adaylarını Madde 29’a göre sunabilecek olan” şeklinde ifade edilmesi daha yerinde olacaktır.

⁵³ “MSHS” (md.34/3)’ün “Madde 33 uyarınca boşaldığı ilan edilmiş bir üyeliği doldurmak üzere seçilen Komite üyesi, söz konusu maddenin hükümlerine göre, Komite üyeliğini boşalmış olan üyenin kalan süresince görev yapacaktır” (“*A member of the Committee elected to fill a vacancy declared in accordance with article 33 shall hold office for the remainder of the term of the member who vacated the seat on the Committee under the provisions of that article*”) şeklindeki hükmü, Türkçe resmi çeviride şöyledir: “33. Madde hükümlerine göre ilan edilen boşluğu doldurmak üzere seçilen Komite üyesi, işbu madde hükümleri uyarınca yeri boşalmış olan üyenin kalan süresinin sonuna kadar görev yapar.” Bu çeviride birkaç sorundan en önemlisi şudur. Cümlede “işbu madde” şeklinde geçen ibare, kast edilenin özel olarak (md.33) olduğunu gözden kaçırmaya; dahası, bununla doğrudan bu hükmün yer aldığı (md.34)’ün kast edildiği izlenimi edinmeye elverişlidir. Bu nedenle biz, orijinal metne de (“*under the provisions of that article*”) uygun olarak, cümlenin başında geçen “Madde 33’e işaret eder şekilde “söz konusu maddenin” ifadesini kullandık.

Madde 36

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Komitenin bu Sözleşme çerçevesindeki görevlerinin etkin biçimde yerine getirilmesi için gerekli bulunan personeli ve olanakları sağlayacaktır.

Madde 37

1. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Komitenin ilk toplantısını Birleşmiş Milletler Merkezinde toplayacaktır.
2. İlk toplantısından sonra Komite, kendi usul kurallarında öngörülmüş olan zamanlarda toplanacaktır.
3. Komite, normal olarak Birleşmiş Milletler Genel Merkezinde ya da Cenevre'deki Birleşmiş Milletler Ofisinde toplanacaktır.

Madde 38

Komitenin her üyesi, görevlerini üstlenmeden önce, açık/(aleni) bir oturumda, görevlerini tarafsız şekilde ve vicdanına uygun olarak yerine getireceğine dair ant içecektir.⁵⁴

Madde 39

1. Komite, görevlilerini iki yıllık bir süre için seçecektir.⁵⁵ Bunlar yeniden seçilebilirler.

⁵⁴ “MSHS” (md.38)’de geçen “açık/(aleni) bir oturumda” (“*in open committee*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “Komite önünde” şeklinde çevrilmiştir. Bu ant içme Komite önünde yapılacaktır ama, Maddede iki kez geçen komite sözcüğünden ilki, büyük harfle başlamakta ve organ olarak “Komite”yi (“*the Committee*”) işaret etmekte iken; ikincisi küçük harfle başlamakta ve and içme işleminin kamuya açık şekilde yapılacağını öngörmektedir. Bu nedenle, resmi çeviride büyük harfle başlayan şekilde “Komite önünde” ifadesi, orijinal metni tam olarak yansıtmamaktadır.

⁵⁵ “MSHS” (md.39/1)’deki “Komite, görevlilerini iki yıllık bir süre için seçecektir” (“*The Committee shall elect its officers for a term of two years*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride, “Komite, memurlarını iki yıllık bir süre için seçer” şeklinde çevrilmiştir. Hükümdeki “*its officers*” ibaresi için Türkçe resmi çeviride kullanılan “memurlarını” ifadesi, maddenin anlamını tam olarak

2. Komite, kendi usul kurallarını hazırlayacaktır, ancak bu kurallar, diğerlerin yanı sıra/(*inter alia*), aşağıdaki hususları öngörecektir:

- (a) On iki üyenin toplanma yeter sayısı oluşturacağını;
- (b) Komite kararlarının mevcut/(hazır bulunan) üyelerin çoğunluk oyu ile alınacağını.

yansıtmamaktadır. Gerçi bu eleştiri, bizim kullandığımız “görevlilerini” sözcüğü için de bir ölçüde ileri sürülebilir ama, “memurlar” sözcüğü çok daha kolay biçimde farklı anlamalara yol açar mahiyettedir. Okuru uyaralım ki, bu maddede geçen “görevliler” (“*officers*”), aslında Komite üyelerinden başkaları değildir. Diğer söyleyişle, bu terim, Komite üyelerinin dışında olup (örneğin, md.36’da geçen “*staff*” ya da bazı başka sözleşmelerde yer verilen “*personnel*” gibi) Komitede görev yapan “personeler” ilişkin bulunmamaktadır.

Nitekim, burada ele alınan Sözleşme (md.39/1) hükmüne karşılık gelen “**Komite Usul Kuralları**”nın “GÖREVLİLER” başlıklı IV. Bölümü (“*IV. OFFICERS*”) altında yer alan şu Kurallara dikkati çekmek gerekir. (Kural 17): “Komite, üyeleri arasından bir Başkan, üç Başkan Yardımcısı ve bir Raportör seçecektir” (“*The Committee shall elect from among its members a Chairperson, three Vice-Chairpersons and a Rapporteur*”). (Kural 18): “Komite görevlileri, iki yıllık bir süre için seçilecektir. Yeniden seçilebilirler. Ancak, Komite üyeliği sona erenlerden hiç biri görevinde kalamaz.” (“*The officers of the Committee shall be elected for a term of two years. They shall be eligible for re-election. None of them, however, may hold office after ceasing to be a member of the Committee*”). (Kural 18)’in son cümlesindeki “Ancak, Komite üyeliği sona erenlerden hiç biri görevinde kalamaz” hükmü, hiçbir tereddüde mahal bırakmayacak şekilde, Sözleşme (md.39/1)’deki “görevliler” teriminin, Komite üyeleri arasından görevlendirilenlere gönderme yapıldığını ortaya koymaktadır.

Dolayısıyla, MSHS (md.39/1)’in resmi Türkçe çevirisinde olduğu gibi “memurlar” sözcüğü kullanıldığında, Komitede çalışan personelin anlaşılması olasılığı bulunduğundan, anılan sözcüğün bu açıklama ışığında okunması gereklidir. Belki de bu cümlelerin, şu ekle çevrilmesi daha uygun olacaktır: “Komite, (üyeleri arasından belirleyeceği) görevlilerini iki yıllık bir süre için seçecektir.” Buradan çıkan bir diğer sonuç, Sözleşme çevirilerinde, Sözleşme organı Usul Kuralları hükümlerini göz önünde bulundurmanın ne denli gerekli ve hatta zorunlu olduğudur.

Madde 40

1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, burada tanınan haklara etkinlik/işlerlik kazandırmak üzere almış oldukları önlemler ve bu haklardan yararlanılmasında kaydedilen ilerleme konusunda;

(a) Bu Sözleşmenin ilgili Taraf Devletler bakımından yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıl içinde;

(b) Bundan sonra ise, Komite tarafından istendiği her keresinde, raporlar sunmayı taahhüt ederler.

2. Bütün raporlar, bunları incelenmek üzere Komiteye iletecek olan Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine sunulacaktır. Raporlarda, eğer varsa, bu Sözleşmenin uygulanmasını etkileyen faktörler ve güçlükler belirtilecektir.

3. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Komiteye danıştıktan sonra, bu raporların ilgili uzmanlık kuruluşlarının yetki alanına giren kısımlarının suretlerini bu kuruluşlara iletebilir.

4. Komite, bu Sözleşmeye Taraf Devletlerce sunulmuş olan raporlar üzerinde çalışacaktır. Komite, kendi raporlarını ve uygun/(gerekli) görebileceği türdeki genel yorumlarını⁵⁶ Taraf Devletlere iletecektir. Komite, bu (genel) yorumlarını, bu Sözleşmeye Taraf Devletlerden aldığı raporların kopyalarıyla birlikte Ekonomik ve Sosyal Konseye de iletebilir.

5. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, bu Maddenin 4. paragrafı uyarınca yapılmış olabilecek herhangi bir yorum hakkındaki tespitlerini/(gözlemlerini) Komiteye sunabilirler.⁵⁷

⁵⁶ “MSHS” (md.4//4)’ün 2. cümlesinde geçen “genel yorumlar” (“*general comments*”) ibaresi, Türkçe resmi çeviride “görüşleri” şeklinde çevrilmiştir. Anılan ibare, hem bu Sözleşmede hem de başka insan hakları sözleşmelerinde yer verilen teknik bir terim olup, “*views*” şeklinde değil, spesifik olarak “genel yorum” şeklinde ifade edilmekte ve kullanılmaktadır. Son çözümlemede, “genel yorum” içinde belirtilen hususlar Sözleşme organının, yani Komitenin “görüşleri” olmasına karşın, “genel yorum” terimi Sözleşme organına tanınan bir “yetki”ye de işaret ettiğinden, bu ibarenin orijinal metne bağlı kalarak çevrilmesi daha uygundur.

⁵⁷ “MSHS” (md.40/5)’in “Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, bu Maddenin 4. paragrafı uyarınca yapılmış olabilecek herhangi bir yorum hakkındaki tespitlerini/(gözlemlerini) Komiteye sunabilirler” şeklindeki hükmünün orijinali şöyledir: “*The States Parties to the present Covenant may submit to the*

Madde 41

1. Bu Sözleşmeye Taraf bir Devlet, bu Madde çerçevesinde herhangi bir zamanda, Komitenin, bir Taraf Devletin bir başka Taraf Devletin bu Sözleşme çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirmediği iddiasıyla yaptığı başvuruları kabul etme/(alma) ve inceleme yetkisini tanıdığını, beyan edebilir.⁵⁸ Bu Madde çerçevesindeki başvurular ancak,

Committee observations on any comments that may be made in accordance with paragraph 4 of this article". Bu hükmün Türkçe resmi çevirisi ise şöyledir: "Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, bu maddenin 4. Fıkrası uyarınca belirtilen görüşler hakkındaki kendi görüş ve yorumlarını Komiteye sunabilirler". Fark edileceği üzere, Komitenin "genel yorumları" ya da bunu kastetmek üzere kullanılan "yorumları" ibareleri, resmi çeviride "görüş" sözcüğü ile karşılandığından, 5 numaralı bentteki ilk "görüşler" sözcüğü, aslında Komitenin "(genel) yorumları"na ilişkindir. Resmi çevirinin aynı bentteki ikinci ibaresi olan "kendi görüş ve yorumları" ifadesi ise, orijinal metindeki "*observations*" sözcüğüne ilişkindir. Türkçe resmi çevirideki anılan her iki ibare de hatalıdır; ilki "yorum" ("*comments*"), ikincisi "tespit/gözlem" ("*observations*") olmalıdır. Sözleşme yapıcı, Komitenin ve Taraf Devletlerin yaptığı işlemlerin ayırt edilmesini sağlamak üzere, bilinçli bir tercihle, farklı terimlere yer vermiştir.

⁵⁸ "MSHS" (md.41/1)'in "Bu Sözleşmeye Taraf bir Devlet, bu Madde çerçevesinde herhangi bir zamanda, Komitenin, bir Taraf Devletin bir başka Taraf Devletin bu Sözleşme çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirmediği iddiasıyla yaptığı başvuruları kabul etme/(alma) ve inceleme yetkisini tanıdığını, beyan edebilir" şeklinde çevirdiğimiz ilk cümlesinin orijinali şöyledir: "*A State Party to the present Covenant may at any time declare under this article that it recognizes the competence of the Committee to receive and consider communications to the effect that a State Party claims that another State Party is not fulfilling its obligations under the present Covenant*". Bu hükmün Türkçe resmi çevirisi ise şöyledir: "Bu Sözleşmeye Taraf olan bir Devlet, Komitenin başka bir Devletin bu Sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirmediği yolundaki iddiasını içeren her türlü başvuruyu kabul etme ve inceleme yetkisini bu madde uyarınca tanıdığını herhangi bir anda bildirebilir." Resmi çeviride şu sorunlar göze çarpmaktadır. Birincisi, orijinal metne göre, "bir Taraf Devletin, bir başka Taraf Devletin" şeklinde olması gereken ibarede ilk kısım atlanarak sadece "başka bir Devletin" denilmektedir. İkincisi, orijinal metne göre, "Taraf Devlet" olmak gereken ibare, "Devlet" olarak geçmektedir. Bu ciddi bir sakınca doğurmaktadır. Çünkü sözleşmelerde, eğer "Devlet" sözcüğü, başında "Taraf" nitelemesi olmaksızın kullanılırsa, sözleşmeye Taraf olmayan Devletleri ifade eder. Halbuki, bu Maddede üç kez Devlet sözcüğüne yer verilmiştir ve tümü de "Taraf Devlet" olarak geçmektedir. Üçüncüsü, bu

Komitenin bu yetkisini kendisi bakımından tanıma beyanında bulunmuş olan bir Taraf Devlet tarafından sunulmuş ise, kabul edilebilir ve incelenebilir. Bu tür bir beyanda bulunmamış olan bir Taraf Devlete ilişkin hiçbir başvuru Komite tarafından kabul edilmeyecektir. Bu Madde çerçevesinde kabul edilen başvurular, aşağıdaki usule uygun olarak ele alınacaktır:

(a) Bu Sözleşmeye Taraf bir Devlet, bir başka Taraf Devletin bu Sözleşmenin hükümlerine işlerlik/(etkinlik) kazandırmadığı görüşünde ise, yazılı başvuru ile, bu meseleyi o Taraf Devletin dikkatine sunabilir. Başvurunun alınmasından sonra üç ay içinde başvuruyu alan Devlet, başvuruyu yapan Devlete, mümkün ve ilgili/(uygun) olduğu ölçüde, bu meseleye ilişkin olarak uygulanmış olan, derdest bulunan yahut uygulanmaya elverişli nitelikte olan iç hukuk usullerine ve yollarına dair açıklamayı⁵⁹ da dahil ederek, bu meseleyi açıklığa kavuşturan yazılı bir açıklamada ya da herhangi bir başka beyanda bulunacaktır.

(b) Bu mesele ilk başvurunun muhatap Devlet tarafından alınmasından sonra altı ay içinde ilgili her iki Taraf Devleti tatmin edecek şekilde çözüme kavuşturulmamış ise, bu Devletlerden her biri, Komiteye ve diğer Devlete bildirimde bulunmak suretiyle, bu meseleyi Komiteye gönderme hakkına sahip olacaktır.

(c) Komite kendisine gönderilen bir meseleyi ancak, uluslararası hukukun genel olarak tanınmış ilkelerine uygun biçimde, bu meselede elverişli bütün iç hukuk yollarına başvurulmuş ve

hükümde söz konusu olan “bildirim” değil, tanımaya ilişkin “beyan”dır. *Dördüncüsü*, orijinal metinde “her türlü başvuru” ibaresi bulunmamakta, sadece “başvurular” sözcüğü yer almaktadır.

⁵⁹ “**MSHS**” (md.41/1)’in (a) bendinin ikinci cümlesinde geçen “bu meseleye ilişkin olarak uygulanmış olan, derdest bulunan yahut uygulanmaya elverişli nitelikte olan iç hukuk usullerine ve yollarına dair açıklama” ibaresinin orijinali “*reference to domestic procedures and remedies taken, pending, or available in the matter*” şeklindedir. Bu ibare, Türkçe resmi çeviride, “soruna ilişkin uygulanan, uygulanacak olan ve uygulanabilecek nitelikte olan...” şeklinde çevrilmiştir. Görülüyor ki, bizim “derdest bulunan” olarak çevirdiğimiz “*pending*” sözcüğü, resmi çeviride “uygulanacak olan” olarak ifade edilmiştir. Halihazırda işlemekte bulunan hukuk yolu yerine, gelecekte işletilecek hukuk yolunu anlatan “uygulanacak olan” ifadesi, orijinal metne aykırıdır.

bunların tüketilmiş olduğunu belirledikten sonra ele alacaktır. Bu hukuk yollarının uygulanmasının makul olmayan biçimde uzamış/(gecikmiş) olması halinde, bu kural aranmayacaktır/(geçerli olmayacaktır).

(d) Komite bu Madde çerçevesindeki başvuruları incelerken kapalı toplantılar yapacaktır.

(e) (c) bendi hükümleri saklı kalmak kaydıyla Komite, bu meselenin bu Sözleşmede tanınan insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı temelinde dostane bir çözüme kavuşturulması amacıyla, ilgili Taraf Devletler nezdinde iyi niyet/(arabuluculuk) girişimlerinde bulunacaktır.

(f) Kendisine gönderilen herhangi bir meselede Komite, (b) bendinde anılan ilgili Taraf Devletlere konuyla ilgili her türlü bilgiyi sağlamaları çağrısında bulunabilir.

(g) (b) bendinde anılan ilgili Taraf Devletler, mesele Komite tarafından incelenirken, (Komite önünde) temsil edilme ve sözlü ve/veya yazılı sunumlarda bulunma hakkına sahip olacaklardır.

(h) Komite, (b) bendindeki bildirimin alınması tarihinden sonra on iki ay içinde, (aşağıda belirtilen şekilde) bir rapor sunacaktır:

(i) (e) bendinde öngörülen anlamda/(koşullar çerçevesinde) bir çözüme ulaşılmış ise, Komite raporunu, olguları ve ulaşılan çözümü içeren kısa bir açıklamayla/(beyanla) sınırlı tutacaktır;

(ii) (e) bendinde öngörülen koşullar çerçevesinde bir çözüme ulaşılamamış ise, Komite raporunu olguları içeren kısa bir açıklamayla sınırlı tutacaktır; ilgili Taraf Devletlerce verilmiş yazılı sunumlar ve yapılmış sözlü sunumların kayıtları/(tutanakları) da bu rapora eklenecektir.

Her meselede, rapor ilgili Taraf Devletlere iletilecektir.

2. Bu Madde hükümleri, bu Sözleşmeye Taraf on Devletin bu Maddenin 1. paragrafı çerçevesinde (tanıma) beyanlarını yaptıklarında yürürlüğe girecektir. Bu (tanıma) beyanlar Taraf Devletler tarafından, bunların suretlerini diğer Taraf Devletlere iletecek olan Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine depo edilecektir. Bir (tanıma) beyanı, Genel Sekretere yapılacak bildirim ile her zaman geri çekilebilir. Böyle bir geri çekme, bu Maddeye göre daha önce iletilmiş bir başvurunun konusunu teşkil

eden herhangi bir meselenin incelenmesini engellemeyecektir; (tanıma) beyanının geri çekilmesine dair bildirimin Genel Sekreter tarafından alınmasından sonra, ilgili Taraf Devlet yeni bir (tanıma) beyanında bulunmadıkça, herhangi bir Taraf Devletçe yapılan başka/(yeni) hiçbir başvuru kabul edilmeyecektir.⁶⁰

Madde 42

1. (a) Madde 41 uyarınca Komiteye gönderilen bir mesele ilgili Taraf Devletleri tatmin eder şekilde bir çözüme kavuşturulamamışsa, Komite, ilgili Taraf Devletlerin önceden rızalarını alarak, (bundan böyle Komisyon olarak anılan) bir *ad hoc* Uzlaştırma Komisyonu kurabilir. (Uzlaştırma) Komisyon(u), bu meselenin bu Sözleşmeye saygı temelinde dostane bir çözüme ("*an amicable solution*") kavuşturulması amacıyla, ilgili Taraf Devletler nezdinde iyi niyet girişimlerinde bulunacaktır.
 (b) Komisyon, ilgili Taraf Devletlerin kabul edebileceği beş kişiden oluşacaktır. İlgili Taraf Devletler, Komisyonun kompozisyonunun/(oluşumunun) bütünü ya da bir kısmı üzerinde üç ay içinde bir uzlaşmaya varamazlar ise, Komisyonun üzerinde uzlaşma sağlanamayan ilgili üyeleri, Komitenin kendi üyeleri arasından gizli oy ve üçte iki oy çoğunluğu ile yapacağı seçimle belirlenecektir.
2. Komisyon üyeleri kişisel sıfatlarıyla hizmet göreceklidir. Komisyonun üyeleri, ilgili Taraf Devletlerin, yahut bu Sözleşmeye Taraf olmayan bir Devletin, ya da Madde 41 çerçevesinde bir beyanda bulunmamış olan bir Taraf Devletin vatandaşı olmayacaklardır.
3. Komisyon, Başkanını kendisi seçecektir ve kendi usul kurallarını belirleyecektir.

⁶⁰ "MSHS" (md.41/1-2) hükümleri, BM Genel Kurulunun 10/12/2008 tarih ve 63/117 sayılı kararıyla kabul edilip 24/09/2009 tarihinde imzaya açılan fakat Kasım 2009 tarihi itibarıyla henüz yürürlüğe girmemiş olan "**Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinin Seçmeli Protokolü**" ("**ESKHS/SP**") ("*Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*") (md.10/1-2) hükümleriyle büyük ölçüde koştuttur. "**ESKHS/SP**"nın tarafımızdan yapılan Türkçe çevirisine bu derlemede yer verilmiştir.

4. Komisyonun toplantıları, normal olarak Birleşmiş Milletler Merkezinde ya da Cenevre'deki Birleşmiş Milletler Ofisinde yapılacaktır. Ancak Komisyon, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri ve ilgili Taraf Devletlerle görüş alışverişi yaparak belirleyebileceği başka uygun yerlerde de toplantı yapabilir.

5. Madde 36 uyarınca oluşturulan sekreteryaya, bu Maddeye göre atanan/(kurulan) komisyonlara da hizmet sunacaktır.

6. Komite tarafından alınan ve derlenen bilgiler, bu Komisyonun kullanımına amade kılınacaktır ve Komisyon, konuya ilişkin/(gerekli) diğer bilgileri vermesi için ilgili Taraf Devletlere çağrıda bulunabilir.

7. Komisyon, meseleyi bütünüyle inceledikten sonra, ve fakat her halükarda meseleyi ele almasından itibaren on iki aylık süreyi aşmaksızın, ilgili Taraf Devletlere iletmek üzere Komite Başkanına (aşağıdaki şekillerde) bir rapor sunacaktır:

(a) Komisyon, meselenin incelenmesini on iki ay içerisinde tamamlayamamış ise, raporunu, mesele hakkındaki incelemesinin varılan aşamadaki durumuna dair kısa bir açıklama ile sınırlandıracaktır.

(b) Bu Sözleşmede tanınmış olduğu şekilde insan haklarına saygı temelinde meselede dostane bir çözüme ulaşılmış ise, Komisyon raporunu, olguları ve ulaşılan çözümü içeren kısa bir açıklamayla sınırlı tutacaktır.

(c) (b) bendinde öngörülen koşullar çerçevesinde bir çözüme ulaşılamamış ise, Komisyonun raporu, ilgili Taraf Devletler arasındaki meselelere ilişkin bütün hususlardaki bulguları, ve meselenin dostane bir çözüme kavuşturulması olanakları hakkındaki kendi görüşlerini kapsayacaktır. Bu rapor, ilgili Taraf Devletlerce yapılmış olan yazılı sunumlar ve sözlü sunumların tutanaklarını da içerecektir.

(d) Komisyonun raporu (c) bendine göre sunulmuş ise, ilgili Taraf Devletler, raporun alınmasından itibaren üç ay içerisinde, Komisyon raporunun içeriğini kabul edip etmediklerini Komite Başkanına bildireceklerdir.

8. Bu Madde hükümleri, Komitenin Madde 41 çerçevesindeki sorumluluklarını zedelemez/(haleldar etmez).

9. İlgili Taraf Devletler, Komisyon üyelerinin bütün giderlerini, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından öngörülen tahmini hesaplara uygun olarak eşit şekilde paylaşacaklardır.

10. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, eğer gerekli ise, Komisyon üyelerinin giderlerinin ilgili Taraf Devletlerce bu Maddenin 9. paragrafı uyarınca ödenmesinden önce, bu giderler için ödeme yapmak üzere yetkilendirilecektir.

Madde 43

Komitenin, ve Madde 42'ye göre atanabilecek *ad hoc* uzlaştırma komisyonlarının üyeleri, “Birleşmiş Milletlerin Ayrıcalık ve Muafiyetlerine Dair Sözleşme”nin⁶¹ ilgili bölümlerinde Birleşmiş Milletler adına görev yapan uzmanlar için öngörülmüş bulunan kolaylıklara, ayrıcalıklara ve muafiyetlere/(bağışıklıklara) sahip olacaklardır.

⁶¹ “MSHS” (md.43)’te geçen “**Birleşmiş Milletlerin Ayrıcalık ve Muafiyetlerine Dair Sözleşme**” (“*Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations*”), Türkçe resmi çeviride “Birleşmiş Milletlerin Ayrıcalıkları ve Dokunulmazlıkları Sözleşmesi” şeklinde ifade edilmiştir. Anlam bakımından olmaktan ziyade şu terminolojik soruna işaret edilmelidir. BM Genel Kurulu tarafından 13/02/1946 tarihinde kabul edilen bu Sözleşmeye Türkiye taraftır. Bunun için Türkiye, 15/03/1950 tarih ve 5598 sayılı “*Birleşmiş Milletlerin Genel Kurulunca Kabul Edilen ‘Birleşmiş Milletlerin Ayrıcalık ve Muafiyetlerine Dair Sözleşme’ye Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin Katılması Hakkında Kanun*”u çıkartmıştır, (RG, 21/03/1950, s.7462). Dolayısıyla, yürürlükteki ulusal mevzuat bağlamında bu Sözleşmenin resmi olarak çevrilmiş bir adı(başlığı) ve metni bulunmaktadır. Bu nedenle, burada söz konusu olan **MSHS** (md.43) hükmünün çevirisinde de, aynı Sözleşme anıldığına göre, dili nispeten eskimiş olmasına rağmen, 15/03/1950 tarih ve 5598 sayılı Kanunda kullanıldığı şekilde “Birleşmiş Milletlerin Ayrıcalık ve Muafiyetlerine Dair Sözleşme” ibaresine yer verilmesi daha isabetli olmalıdır. Bu Sözleşmenin Kanunda kullanılan başlığına yer verilen bir çeviri, aynı zamanda, anılan Sözleşme hükümlerine ulaşmak isteyebilecek olası okur ve araştırmacılara kolaylık da sağlayabilecektir.

Madde 44

Bu Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin hükümler, Birleşmiş Milletlerin ve uzmanlık kuruluşlarının kurucu belgeleri ve sözleşmeleri tarafından yahut bu belge ve sözleşmeler çerçevesinde insan hakları alanında öngörülen usullere hâlel gelmeksizin uygulanacaktır⁶² ve bu Sözleşmeye Taraf Devletleri, bir uyuşmazlığı, kendi aralarında yürürlükte bulunan genel ya da özel uluslararası anlaşmalara uygun olarak çözüme kavuşturmak üzere öngörülen başka usullere başvurmadan alıkoymayacaktır.

Madde 45

Komite, Ekonomik ve Sosyal Konsey aracılığı ile Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna, faaliyetleri hakkında yıllık bir rapor sunacaktır.⁶³

⁶² “MSHS” (md.44)’ün “Bu Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin hükümler, Birleşmiş Milletlerin ve uzmanlık kuruluşlarının kurucu belgeleri ve sözleşmeleri tarafından yahut bu belge ve sözleşmeler çerçevesinde insan hakları alanında öngörülen usullere hâlel gelmeksizin uygulanacaktır” şeklindeki ilk cümlesinin orijinali şöyledir: “*The provisions for the implementation of the present Covenant shall apply without prejudice to the procedures prescribed in the field of human rights by or under the constituent instruments and the conventions of the United Nations and of the specialized agencies*”. Resmi Türkçe çeviride ise bu hüküm şöyledir: “Bu Sözleşmenin uygulanması ile ilgili hükümler, Birleşmiş Milletler ile ihtisas kuruluşlarının kuruluş belgelerinde ve sözleşmelerinde öngörülen insan hakları alanında izlenecek usullere hâlel getirmez”. Fark edileceği üzere, Türkçe resmi çeviride, orijinal metnin “*by or under the constituent instruments and the conventions*” ibaresine karşılık gelen kısımda “*by*” terimi atlanarak, doğrudan “belgelerinde ve sözleşmelerinde” denilmektedir.

⁶³ “MSHS” (md.45)’in “Komite, Ekonomik ve Sosyal Konsey aracılığı ile Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna, faaliyetleri hakkında yıllık bir rapor sunacaktır” (“*The Committee shall submit to the General Assembly of the United Nations, through the Economic and Social Council, an annual report on its activities*”) hükmü, Türkçe resmi çeviride şöyledir: “Komite, Ekonomik ve Sosyal Konsey aracılığı ile Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna yıllık *çalışma raporları* sunar.” Orijinal metindeki (“*on its activities*”) “faaliyetleri hakkında” ibaresinin, resmi çeviride “çalışma” sözcüğü ile karşılandığını kabul edecek olanlar belki çıkabilir. Ancak, bundan daha önemlisi, sunulacak olan raporun sayısının belirlenmiş olduğudur. Tek “bir rapor”dur sunulacak olan; dolayısıyla

BÖLÜM V

Madde 46

Bu Sözleşmedeki hiçbir hüküm, bu Sözleşmede düzenlenen konularda Birleşmiş Milletlerin çeşitli organlarının ve uzmanlık kuruluşlarının sorumluluklarını tanımlayan Birleşmiş Milletler Şartının ve uzmanlık kuruluşlarının kurucu belgelerinin hükümlerini haleldar eder biçimde yorumlanmayacaktır.

Madde 47

Bu Sözleşmedeki hiçbir hüküm, bütün halkların kendi doğal zenginlik ve kaynaklarını tam ve özgür olarak kullanma ve bunlardan yararlanma konusunda kendiliğinden sahip oldukları hakkı haleldar eder biçimde yorumlanmayacaktır.

BÖLÜM VI

Madde 48

1. Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Üyesi ya da onun uzmanlık kuruluşlarından herhangi birinin üyesi olan Devletin, Uluslararası Adalet Divanı Statüsüne Taraf olan herhangi bir Devletin, ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından bu Sözleşmenin Tarafı olmaya davet edilmiş bulunan herhangi bir başka Devletin imzalamasına açıktır.⁶⁴

resmi çeviride geçtiği gibi “çalışma raporları” şeklindeki bir ifade birçok rapor sunulacağı anlamını verdiğinden hatalıdır. Kaldı ki, “yıllık çalışma raporları sunar” ifadesi, yürütülmüş/(tamamlanmış) faaliyetler hakkındaki bir rapordan ziyade, yürütülecek çalışmalar hakkında bilgi veren bir rapor anlamını çıkarmaya da el vermesi yönüyle ayrıca sakıncalıdır. Maddede düzenlenen, Komitenin bir yıl içinde yaptığı faaliyetlerin Genel Kurula rapor edilmesi görevidir.

⁶⁴ “MSHS” (md.48/1)’de geçen “Uluslararası Adalet Divanı Statüsüne Taraf olan herhangi bir Devletin, ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından...” ibaresindeki “herhangi bir Devletin” (“by any State Party to the Statute of the

2. Bu Sözleşme onaylamaya tabidir. Onay belgeleri, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine depo edilecektir.
3. Bu Sözleşme, bu Madde paragraf 1’de anılan herhangi bir Devletin katılmasına açık olacaktır.
4. Katılma, bir katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine depo edilmesiyle işlerlik kazanacaktır.
5. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, her bir onay ya da katılma belgesinin depo edilmesi hususunda bu Sözleşmeyi imzalamış veya ona katılmış olan bütün Devletleri bilgilendirecektir.

Madde 49

1. Bu Sözleşme, otuz beşinci onay belgesinin ya da katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine depo edilmesi tarihinden üç ay sonra yürürlüğe girecektir.
2. Otuz beşinci onay belgesinin ya da katılma belgesinin depo edilmesinden sonra bu Sözleşmeyi onaylayan veya ona katılan her bir Devlet bakımından bu Sözleşme, kendi onay ya da katılma belgesinin depo edilmesi tarihinden üç ay sonra yürürlüğe girecektir.

Madde 50

Bu Sözleşmenin hükümleri, herhangi bir sınırlama veya istisna olmaksızın federal Devletlerin bütün bölgelerinde uygulanacaktır.

Madde 51

1. Bu Sözleşmeye Taraf herhangi bir Devlet bir değişiklik teklifinde bulunabilir ve bu teklifi Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine verebilir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri bunun üzerine, değişiklik tekliflerini, bu tekliflerin değerlendirilmesi ve oya konulması amacıyla bir Taraf Devletler konferansı toplanmasını isteyip istemedikleri hususunu bildirmelerine dair bir taleple birlikte, bu Sözleşmeye Taraf

International Court of Justice) sözcükleri Türkçe resmi çeviride “bütün Devletlerin” şeklinde; ayrıca, “ve Birleşmiş Milletler” ibaresindeki “ve” sözcüğü ise, yine resmi çeviride “ya da” olarak çevrilmiştir.

Devletlere iletecektir. Taraf Devletlerin en az üçte birinin böyle bir konferansın toplanmasından yana olmaları halinde, Genel Sekreter, Birleşmiş Milletler himayesinde bu konferansı toplayacaktır. Bu konferansta hazır bulunan ve oy kullanan Taraf Devletlerin çoğunluğu tarafından kabul edilen herhangi bir değişiklik, onaylanmak üzere Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna sunulacaktır.

2. Değişiklikler, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından onaylandığı ve bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin üçte iki çoğunluğu tarafından kendi anayasal usullerine uygun olarak kabul edildiği zaman yürürlüğe girecektir.

3. Değişiklikler yürürlüğe girdiği zaman, bunlar, değişikliği kabul etmiş olan Taraf Devletler bakımından bağlayıcı olacaktır, diğer Taraf Devletler (ise), bu Sözleşmenin hükümleri ve kabul etmiş bulundukları herhangi bir daha önceki değişiklik ile bağlı kalmaya devam ederler.

Madde 52

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, 48. Maddenin 5. paragrafına göre yapılan bildirimleri dikkate almaksızın, aynı Maddenin 1. paragrafında anılan bütün Devletleri aşağıdaki hususlarda bilgilendirecektir:

(a) Madde 48 çerçevesindeki imzalar, onaylar ve katılmalar;

(b) Madde 49 uyarınca bu Sözleşmenin yürürlüğe giriş tarihi ve Madde 51 uyarınca yapılan değişikliklerin yürürlüğe giriş tarihi.

Madde 53

1. Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinleri eşit derecede geçerli olan bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler arşivlerinde depo edilecektir.

2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu Sözleşmenin onaylı örneklerini Madde 48'de belirtilen bütün Devletlere iletecektir.

İmza koymaya kendi Hükümetleri tarafından usulünce yetkili kılınmış olup aşağıda imzası bulunanlar, Bin Dokuz Yüz Altmış Altı yılı Aralık

On Dokuzuncu gününde New York'ta imzaya açılan bu Sözleşmeyi ahde vefa ilkesine bağlılıkla imzalamışlardır.

TÜRKİYE’NİN ONAY SIRASINDA EKLEDİĞİ BEYANLAR VE ÇEKİNCE

(RG. 21/07/2003, s.25175)

BİRİNCİ BEYAN

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin onayı sırasında Türkiye Cumhuriyeti tarafından yapılan beyanın metni.

“Türkiye Cumhuriyeti bu Sözleşme’den doğan yükümlülüklerini, BM Yasası (Charter) (özellikle 1. ve 2. Maddeler) çerçevesindeki yükümlülüklerine uygun olarak yerine getireceğini beyan eder.”

Text of the Declaration made by the Republic of Turkey upon ratification of the International Covenant on Civil and Political Rights.

“The Republic of Turkey declares that it will implement its obligations under the Covenant in accordance to the obligations under the Charter of the United Nations (especially Article 1 and 2 thereof).”

İKİNCİ BEYAN

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin onayı sırasında Türkiye Cumhuriyeti tarafından yapılan beyanın metni.

“Türkiye Cumhuriyeti, bu Sözleşme’nin hükümlerinin yalnızca diplomatik ilişkisi bulunan Taraf Devletlere karşı uygulanacağını beyan eder.”

Text of the Declaration made by the Republic of Turkey upon ratification of the International Covenant on Civil and Political Rights.

“The Republic of Turkey declares that it will implement the provisions of this Covenant only to the States with which it has diplomatic relations.”

ÜÇÜNCÜ BEYAN

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin onayı sırasında Türkiye Cumhuriyeti tarafından yapılan beyanın metni.

“Türkiye Cumhuriyeti, bu Sözleşme’nin ancak Türkiye Cumhuriyeti’nin Anayasası’nın ve yasal ve idari düzeninin yürürlükte olduğu ülkesel sınırları itibarıyla onaylanmış bulunduğunu beyan eder.”⁶⁵

⁶⁵ Türkiye’nin koyduğu Üçüncü Beyana ilişkin olarak, şimdiden öngörmek mümkündür ki, bu Beyan hem Sözleşmeye Taraf diğer Devletlerin olası itirazlarına açıktır ve hem de bizzat Sözleşme organı tarafından “kabul görmeyen” olası bir yoruma kapıyı aralamaktadır. Kıbrıs meselesi nedeniyle konulduğu anlaşılan bu Beyanın benzerini Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin eski (11 Numaralı Protokolle yapılan değişiklikten önceki) 25. Maddesi uyarınca “Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun Bireysel Şikayet Başvurularını Kabul ve İnceleme Yetkisini Tanıma Beyanı” çerçevesinde yapmıştı. Türkiye’nin 28/01/1987 tarihli bu Beyanın (i) bendi şu şekildeydi: “Başvuru hakkının tanınması, sadece Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının uygulandığı sınırlar içindeki topraklarda Türk kamu makamlarının fiillerine veya ihmallerine dair iddiaları kapsar.”, (RG, 21/04/1987, s.19438). Bu ibare, en sonuncusu 28/01/1993 tarihinde yinelenen “süre uzatma beyanında” da özü itibarıyla muhafaza edilmişti. Ne var ki, bilindiği üzere, AİHS sistemi içinde

Text of the Declaration made by the Republic of Turkey upon ratification of the International Covenant on Civil and Political Rights.

“The Republic of Turkey declares that this Convention is ratified exclusively with regard to the national territory where the Constitution and the legal and administrative order of the Republic of Turkey are applied.”⁶⁶

ÇEKİNCE

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin onayı sırasında Türkiye Cumhuriyeti tarafından Sözleşme’nin 27. maddesi ile ilgili olarak konan çekincenin metni.

“Türkiye Cumhuriyeti, Sözleşme’nin 27. Maddesini, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan

Sözleşme organları (Komisyon ve Mahkeme) gerek devletlerarası ve gerekse bireysel şikayet başvuruları çerçevesinde ürettikleri Türkiye’ye ilişkin kararlarda, anılan Beyanda belirtilen sınırlama kaydının geçersiz olduğuna hükmettiler ve bu içtihat yerleşik hale geldi. Öte yanda, başta burada ele alınan MSHS ve diğer sözleşmelerle kurulan organların “Beyanlar/Çekinceler” konusundaki içtihatları incelendiğinde, yukarıda açıklanan mahiyetteki Beyanların (ki bunlar, adı Beyan olarak konulmuş olsa da, özü itibarıyla Çekince şeklinde mütalaa edilmektedir), genel olarak, geçerli görülmediğini burada hatırlatabiliriz. Bu dipnotu, ilkin, Mehmet Semih Gemalmaz, **İnsan Hakları Belgeleri/Human Rights Instruments/Cilt IV/2004**, sf.112, dp.90’da koymuş ve Mehmet Semih Gemalmaz, **Usul Hukuku Mevzuatı/1. Kitap/2006**, sf.208, dp.6’da yinelemiştir. Türkiye’nin Beyanlarına ve Çekincesine ilişkin olarak diğer Taraf Devletlerce yapılan “itiraz”lar hakkında aşağıda verdiğimiz bilgi ışığında, bu dipnot ve izleyen dipnotlarda işaret ettiğimiz hususların ve öngörümüzün ne denli haklı olduğu kanıtlanmıştır.

⁶⁶ Türkiye’nin koyduğu Üçüncü Beyanın İngilizce metninde geçen “*Convention*” sözcüğü hatalı olup, bunun, Birinci ve İkinci Beyanların İngilizce metinlerinde doğru şekilde kullanıldığı gibi, “*Covenant*” şeklinde düzeltilmesi gerekir. Bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, **İnsan Hakları Belgeleri/Human Rights Instruments/Cilt IV/2004**, sf.113, dp.91 ve Mehmet Semih Gemalmaz, **Usul Hukuku Mevzuatı/1. Kitap/2006**, sf.208, dp.7.

Andlaşması ve Ek'lerinin ilgili hükümlerine ve usullerine göre uygulama hakkını saklı tutar.”⁶⁷

Text of the Reservation of the Republic of Turkey upon ratification of the International Covenant on Civil and Political Rights.

“The Republic of Turkey reserves the right to interpret and apply the provisions of Article 27 of the International Covenant on Civil and Political Rights in accordance with the related provisions and rules of the Constitution of the Republic of Turkey and the Treaty of Lausanne of 24 July 1923 and its Appendixes.”

TÜRKİYE’NİN BEYANLARINA VE ÇEKİNCESİNE İTİRAZLAR

Türkiye’nin beyanlarına ve çekincesine yapılmış olan itirazlar:⁶⁸

1) Kıbrıs Hükümeti 26/11/2003 tarihli itirazında, Türkiye’nin ikinci beyanındaki (diplomatik ilişki şartı) hükümlerin, çekince mahiyetinde olduğunu ve bu çekincenin, Türkiye’nin Sözleşme ile üstlendiği yükümlülüğün hangi Taraf Devletler bakımından olduğunu belirsiz hale getirdiğini ve Türkiye’nin Sözleşmenin

⁶⁷ Türkiye’nin koyduğu Çekincenin resmi Türkçe metni, resmi İngilizce metninin birebir karşılığı değildir. Türkçe metindeki “uygulama hakkını saklı tutar” ibaresi, İngilizce metne göre “*yorumlama ve uygulama hakkını saklı tutar*” şeklindedir. Keza, Türkçe metindeki “hükümlerine ve usullerine göre” ibaresinin, İngilizce metindeki karşılığı “*provisions and rules*” olup; eğer teknik olarak “usuller” kastediliyorsa “*procedures*” olması daha uygundur. (vurgu bize aittir). Bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, **İnsan Hakları Belgeleri/Human Rights Instruments/Cilt IV/2004**, sf.113, dp.92 ve Mehmet Semih Gemalmaz, **Usul Hukuku Mevzuatı/1. Kitap/2006**, sf.209, dp.8.

⁶⁸ Ulusal hukuk doktrininde bu Sözleşmeye Türkiye’nin koyduğu Beyanlar ile Çekinceye diğer Taraf Devletlerce yapılan itirazlar şu çalışmada metinleriyle birlikte açıklanmıştır. Mehmet Semih Gemalmaz, **İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisi/2007**, sf.422-425.

konusu ve amacı açısından taahhüdünü şüpheli duruma soktuğunu belirtmiştir. Dolayısıyla, Kıbrıs Hükümeti, Türkiye'nin bu çekincesine itiraz etmektedir; ancak bu itiraz MSHS'nin Türkiye ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında yürürlüğe girmesini engellemeyecektir.

2) Finlandiya Hükümeti 13/10/2004 tarihli itirazında, Türkiye'nin beyanlarını ve çekincesini inceledikten sonra, MSHS (md.27)'de düzenlenen azınlık haklarının büyük önem taşıdığını vurgulamaktadır. (Türkiye'nin çekincesinde belirtilmiş bulunan) Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına yapılan gönderme genel mahiyet arz etmektedir ve çekincenin kapsamını/içeriğini netleştirmemektedir. Finlandiya Hükümeti, Türkiye'nin Sözleşmede tanınmış olan azınlık hakları uygulamayı temin edeceğini ve ulusal mevzuatını, anılan çekinceyi geri çekmek üzere, Sözleşmeyle uyumlu hale getirmek için her şeyi yapacağını umduğunu beyan etmektedir. Finlandiya'nın bu beyanı, Sözleşmenin Finlandiya ile Türkiye arasında yürürlüğe girmesine engel oluşturmayacaktır.

Komitenin (A/60/40) sayılı **Raporu/2005** (parag.6)'da Finlandiya'nın Türkiye'nin Beyan ve Çekincelerine yaptığı "İtiraz"ın tarihi olarak 27/11/2004 gösterilmektedir.⁶⁹

3) Almanya Hükümeti 13/10/2004 tarihli itirazında, Türkiye'nin hem ikinci ve üçüncü beyanlarına, hem de çekincesine itirazlarını belirtmiştir. Almanya Hükümetine göre, andlaşmaların konusuna ve amacına saygı göstermek ve uygulamak, ve andlaşmalar çerçevesindeki yükümlülüklerine uymak üzere üstlendiği gerekli mevzuat değişikliğine hazır bulunmak andlaşmalarla taraf olma tercihini kullanan bütün devletlerin ortak çıkarıdır. Bu nedenle Almanya Hükümeti, Türkiye tarafından MSHS'ne konulan ve ifade edilen türdeki beyanlardan ve çekincelerden kaygı duymaktadır. Bununla birlikte, Almanya Hükümeti, anılan beyanların, Sözleşme çerçevesinde Türkiye'nin bağışlanmış bulunduğu devletler karşısında Sözleşmenin

⁶⁹ **Report of the HRC**, Vol.1, Eighty-second session (18 October-5 November 2004), Eighty-third session (14 March-1 April 2005), Eighty-fourth session (11-29 July 2005), General Assembly, Official Records, Sixtieth session, Supplement No. 40 (A/60/40), UN, New York, 2005, sf.3, para.6.

kapsamını sınırlandırmak ve Sözleşmede öngörülenlerden başkaca kayıtlamalar getirmek amacı taşımadığına inanmaktadır.

Almanya Hükümeti, Sözleşme (md.27) tarafından güvence altına alınan hakları büyük önem atfetmektedir. Almanya Hükümeti, Türk Hükümeti tarafından ifade edilen çekincenin, Sözleşme (md.27) ile güvence altına alınmış olan hakların, söz konusu çekincenin hükümlerinde ve kurallarında belirtilmemiş olan bütün azınlıklara da tanınacağı anlamına geldiği şeklinde anlamaktadır (*“The Government of the Federal Republic of Germany understands the reservation expressed by the Government of the Republic of Turkey to mean that the rights guaranteed by Article 27 of the Covenant will also be granted to all minorities not mentioned in the provisions and rules referred to in the reservation”*).

Komitenin (A/60/40) sayılı **Raporu/2005** (parag.6)’da Almanya’nın Türkiye’nin Beyan ve Çekincelerine yaptığı “İtiraz”ın tarihi olarak 26/10/2004 gösterilmektedir.

4) Yunanistan Hükümeti 11/10/2004 tarihli itirazında, Türkiye’nin ikinci beyanındaki “diplomatik ilişki” şartı ekseninde, bu beyanın aslında bir çekince niteliğinde olduğunu; dolayısıyla anılan çekincenin, bireylerin hakları konusunu düzenleyen insan hakları andlaşmaları bağlamında Devletler arasında karşılıklılık kuralının yeri olmadığı ilkesiyle bağdaşmadığını; bu nedenle Sözleşmenin konusu ve amacıyla çeliştiğini belirtmiştir.

Türkiye’nin üçüncü beyanındaki “ulusal sınırlar” kaydı bağlamında Yunanistan Hükümeti, bu beyanın da aslında bir çekince oluşturduğunu ve bu çekincenin, Sözleşme (md.2/1)’in lafzı ve ruhuyla çeliştiğini belirtmiştir. Yunanistan Hükümetine göre, bir Taraf Devlet, kendi ülkesi sınırları içinde bulunmasa bile, o Devletin iktidarına ya da etkili kontrolüne tabi herhangi bir kişinin Sözleşmesel haklarına saygı göstermek ve bunları güvence altına almak zorundadır; dolayısıyla anılan çekince, Sözleşmenin konusu ve amacına aykırıdır.

Bu nedenlerle Yunanistan Hükümeti, Türkiye’nin MSHS’ne koyduğu yukarıda anılan çekincelere itiraz etmektedir. Bu itirazlar, Sözleşmenin iki Yunanistan ve Türkiye arasında yürür-

lûge girmesine engel teşkil etmeyecektir. Sonuç olarak MSHS bu iki Devlet arasında, Türkiye anılan çekincelerinden yararlanmaksızın yürürlüğe girmektedir.

5) Portekiz Hükümeti 13/10/2004 tarihli itirazında, özellikle Türkiye'nin çekincesi üzerinde durarak, bir Devletin, genel terimlerle kendi ulusal mevzuatı hükümlerini ileri sürerek MSHS çerçevesindeki sorumluluklarını sınırlamaya yönelik çekincelerinin, Sözleşmenin konusu ve amacı bağlamında çekince koyan Devletin taahhüdünü şüpheli hale getirebileceğini, ve ayrıca, bunların uluslararası hukukun temelini zedelemeye katkıda bulunabileceğini belirtmiştir.

Portekiz Hükümetine göre, andlaşmaların konusuna ve amacına saygı göstermek ve uygulamak, ve andlaşmalar çerçevesindeki yükümlülüklerine uymak üzere üstlendiği gerekli mevzuat değişikliğine hazır bulunmak andlaşmalara taraf olma tercihini kullanan bütün Devletlerin ortak çıkarıdır. Bu nedenle Portekiz Hükümeti, Türkiye'nin MSHS'ne koyduğu çekinceye itiraz etmektedir. Bu itiraz Portekiz ile Türkiye arasında Sözleşmenin yürürlüğe girmesine engel teşkil etmeyecektir.

Komitenin (A/60/40) sayılı **Raporu/2005** (parag.6)'da Portekiz'in Türkiye'nin Beyan ve Çekincelerine yaptığı "İtiraz"ın tarihi olarak 29/11/2004 gösterilmektedir.

6) İsveç Hükümeti 30/06/2004 tarihli itirazında, Türkiye'nin ikinci beyanındaki "diplomatik ilişki" şartı ekseninde, bu beyanın aslında bir çekince niteliğinde olduğunu; bu çekincenin Türkiye'nin Sözleşme yükümlülüğü ile kendisini ne ölçüde bağlı addettiğini muğlak hale getirdiğini; başkaca da durumu netleştirici veri olmadığından, Türkiye'nin Sözleşmenin konusu ve amacı bağlamındaki taahhüdünü şüpheli duruma soktuğunu belirtmiştir.

İsveç Hükümeti ayrıca, Türkiye'nin üçüncü beyanı (ulusal sınır kaydı) bağlamında, bu beyanın da keza bir çekince oluşturduğu görüşündedir. İsveç Hükümetine göre, Sözleşmede tanınmış olan haklara kendi yargı yetkisine tabi bütün bireyler bakımından saygı göstermenin ve bunları güvence altına almanın, Taraf Devletlerin uymaları zorunlu bir ödev olduğu hatırlanmalıdır. Ulusal sınırlar şeklindeki bir sınırlama, belirtilen bağlamda Taraf

Devletlerin yükümlülükleriyle çelişmektedir ve bu nedenle Sözleşmenin konusu ve amacı ile bağdaşmazdır.

İsveç Hükümeti ayrıca, Türkiye'nin, Sözleşme (md.27)'nin yorumlanması ve uygulanması bağlamında TC Anayasasına ve Lozan Andlaşmasına atıfla bir genel çekince konulduğunu not etmektedir. Türkiye'nin söz konusu hükümden (MSHS, md.27) sapmasının ("*derogation*") ölçüsünü/(kapsamını) net biçimde belirtmeksizin TC Anayasasına yapılan atıf, duruma açıklık getiren başkaca veri de bulunmadığından, Türkiye'nin Sözleşmenin konusu ve amacı bağlamındaki taahhüdünü ciddi biçimde kuşkulu hale getirmektedir ("*raises serious doubts*").

Bunlardan başka, İsveç Hükümeti, Sözleşme (md.27) uyarınca, azınlıklara mensup kişilerin haklarına ayrımcılık yapılmaksızın saygı gösterilmesi gerektiğini hatırlatmak istemektedir. Sözleşme Madde 27'ye ilişkin olarak İnsan Hakları Komitesinin 23 numaralı Genel yorumunda ortaya konulmuş olduğu üzere, bir azınlığın varlığı/(var olup olmadığı) Devlet tarafından verilecek bir karara bağlı değildir; ve fakat bunun objektif/(nesnel) ölçütlerle tespit edilmesini gerektirir. Bu nedenlerle, Madde 27'nin uygulanmasını, TC Anayasasına, Lozan Andlaşması ile onun Eklerine tabi kılmak, İsveç Hükümetinin görüşüne göre, Sözleşmenin konusu ve amacı ile bağdaşmazdır.

Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesiyle düzenlendiği üzere müesses teamül hukukuna göre, bir andlaşmanın konusu ve amacı ile bağdaşmayan çekincelere izin verilmez. Bütün Taraflarca andlaşmaların konusuna ve amacına saygı göstermek ve uygulamak, ve andlaşmalar çerçevesindeki yükümlülüklerine uymak üzere üstlendiği gerekli mevzuat değişikliğine hazır bulunmak andlaşmalara taraf olma tercihini kullanan bütün Devletlerin ortak çıkarıdır.

Bu nedenlerle İsveç Hükümeti, Türkiye tarafından MSHS'ne konulan söz konusu çekincelerine itiraz etmektedir. Bu itiraz, Sözleşmenin Türkiye ve İsveç arasında yürürlüğe girmesine engel teşkil etmeyecektir. Sözleşme, Türkiye anılan çekincelerinden yararlanmaksızın iki Devlet arasında bütünüyle yürürlüktedir.